
Samir Beglerović

'ABD AL-QĀDIR AL-ĠAYLĀNĪ: čovjek koji je rasplakao meleka smrti

Rezime

Od samih početaka službenoga dolaska sljedbenika posljednje Božije objave – Kur'ana na ove prostore, bio je prisutan i derviški red kaderija (*qādirī*). Zahvaljujući tome, ličnost osnivača ovoga najstarijeg derviškog reda 'Abd al-Qādira al-Ġaylānīja bila je i prisutna i poznata kako našim precima tako i savremenim generacijama. Ipak, do sada je izostala jedna opsežnija i analitičnija studija pa se činilo sasvim prirodnim izraditi jednu opsežnu monografiju o ovom velikom islamskom i, napose, tesavufskom misliocu. Prije godinu dana na Fakultetu islamskih nauka je odbranjena doktorska teza pod mentorstvom prof. dr. Adnana Silajdžića, a koja je tretirala život, djelo i misao 'Abd al-Qādira al-Ġaylānīja te derviški red kaderija kojega je on osnovao. Na tragu te disertacije izradili smo i kraću studiju koju prezentiramo u ovim recima.

1. Život

‘ABD AL-QĀDIR AL-ĠAYLĀNĪ rođen je 1. ramazana (deveti mjesec po hidžretskom kalendaru) 470. godine po Hidžri, odnosno 18. marta. 1077. godine po gregorijanskom kalendaru.¹ Kako je sâm naveo, puno mu je ime: ‘Abd al-Qādir ibn Abī Šālih Mūsā Ġangi Dust ibn Abī ‘Abd Allāh ibn Yaḥyā az-Zāhid ibn Muhammad ibn Dāwūd ibn Mūsā ibn ‘Abd Allāh ibn Mūsā al-Ġawn ibn ‘Abd Allāh al-Maḥḍ, neki još dodaju nadimak *al-Maḡl*, ibn al-Ḥasan al-Muṭannā ibn al-Ḥasan ibn ‘Alī ibn Abī Ṭālib. Ovo je njegovo rodoslovlje preko oca Abū Šāliḥa Mūsāa.² Iz ovoga imena saznajemo pet karakteristika ‘Abd al-Qādira.

Kasnije ćemo navesti da se ime/nadimak “Gangi Dust” daje borcima. Al-Ġawn ima značenje “crno-bijeli”, a odnosi se na Ġilānījevog oca Šāliḥa budući da mu je boja kože bila neobična. Al-Maḥḍ znači “čist”, “nepomiješan”, “čistokrvan”, a odnosi se na činjenicu da se jedan od predaka Ġaylānīja po ocu zvao ‘Abd Allāh al-Maḥḍ, a bio je potomak halife ‘Utmāna, pa se na to porijeklo odnosi ime Al-Maḥḍ. Al-Maḡl je, također, arapska riječ a ima značenje “žuljevi”, “poprištenost kože”. Ovo ime At-Tādafi navodi kao izvedenicu od imenice “al-Iḡlāl” pa Al-Maḡl, onda, znači “časni”. Al-Ḥasan al-Muṭannā znači da je riječ o Al-Ḥasanu koji je “muṭannā”-“drugome /mlađem/ imenjaku” Al-Ḥasana, sina ‘Alīje.³

Nena Ġaylānīja, očeva mati ‘Umm Salama, kći je imama Muhammda ibn al-Imāma Ṭalḥa koji je sin Al-Imāma ‘Abd Allāha ibn al-Imāma ‘Abd ar-Rahmāna, sina Abī Bakra aṣ-Šiddīqa, prvoga halife. Pranena ‘Abd Allāha al-Maḥḍija, jednoga od djedova ‘Abd al-Qādira, koja se zvala Hafsa, kćerka je ‘Abd Allāha ibn ‘Umara ibn al-Ḥaṭṭāba, drugoga halife. Vidjeli smo da je po pretku ‘Abd Allāhu al-Maḥḍu krvno vezan i za trećega halifu ‘Utmāna. Naveli smo da je preko svoga oca krvno vezan za Ḥasana, a preko majke, odnosno preko njenoga oca, porijeklo

¹ Nūr ad-Dīn Abī al-Ḥasan ‘Alī ibn Yūsuf ibn Ġarīr al-Laḥmī Aš-Šaṭanūfī, *Bahḡa al-Asrār wa Ma’dan al-Anwār fī ba’d Manāqib al-Quṭb ar-Rabbānī Muḥyī ad-Dīn Abī Muḥammad ‘Abd al-Qādir al-Ġilānī*, Bejrut, Dār al-Kutub al-‘ilmiyya, 2002., str. 171.

² Aš-Šaṭanūfī, *Bahḡa al-Asrār*, str. 171. Također: Fejzulah Hadžibajrić, “Dvije knjige o šejhu Abdul-Kadiru Gejlaniju”, *Glasnik VIS*, XLVII/’84., br. 6, str. 776.

³ Ovo je i objašnjenje Aš-Šaṭanūfīja. Vidi: *Bahḡa al-Asrār*, str. 173.

veže i za Husayna, unuke poslanika Muḥammeda, alejhisselam, odnosno sinove četvrtoga halife ‘Alīje. Dakle svoje porijeklo Ġaylānī veže za sve četvericu pravovjernih halifa, a i član je Poslanikove, alejhisselam, porodice – Ehli bejt-*Ahl al-Bayt*.⁴

Postoji nekoliko različitih mišljenja o mjestu njegovoga rođenja. Najrašireniji i po našem mišljenju, najtačniji je stav da je rođen u oblasti Ġīlān, u selu Niyf, zaseoku Buštīyr.⁵ Kako je općepoznato, Ġīlān je, ustvari, priobalni pojas oko Kaspijskog mora s glavnim administrativnim gradom Raštom.

Autor jedne od najboljih knjiga o Al-Ġaylānīju Yūnus as-Sāmarā’ī zastupa mišljenje da je ‘Abd al-Qādir rođen u mjestu Banīq⁶, što je, kako se navodi u devetome svesku “Rječnika geografskih pojmova Irana”, selo iz okruga Kerab, u regionu Husef (*Xūsef*), i ima tri stotine sedamdeset i šest stanovnika.⁷ Posmatrajući kartu jasno se vidi da se Banīq nalazi na sjeverozapadu današnjega Irana, prema istočnome dijelu Azerbejdžana (sjeveroistočno od Tabriza a sjeverozapadno od Rašta). Preciznije, nalazi se sjeverozapadno od Ardebila, glavnoga grada istoimene pokrajine, koja je, opet, smještena sjeverozapadno od pokrajine Ġīlān, a prema unutrašnjosti Irana. Iz ovoga razloga, s obzirom na to da Al-Ġaylānījevo ime upućuje da mu je porijeklo iz oblasti Ġīlānī, čini se da navedeno mišljenje nije tačno.

⁴ Muḥammad ibn Yahyā at-Tādafī al-Hanbalī, *Qalā’id al-Ġawāhir fī Manāqib Tāğ al-Awliyā’ wa Ma’dan al-Ašfiyā’ wa Sultān al-Awliyā’ aš-Šayḥ Muḥyī ad-Dīn ‘Abd al-Qādir al-Ġīlānī*, Kairo, al-Maktaba al-Azhariyya li at-Turāt, 2004., str. 5.; Ibn Ḥağar al-’Asqalānī, *Ġubta an-Nāzir fī Tarğama aš-Šayḥ ‘Abd al-Qādir*, Damask, Dār al-Albāb, 1991., str. 10.; Aš-Šaṭanūfī, *Bahğa al-Asrār*, str. 173.

⁵ ‘Abd ar-Razzāq al-Kīlānī, *Aš-Šajḥ ‘Abd al-Qādir al-Ġīlānī – Al-Imām az-Zāhid al-Qudwa*, Bejrut, Dār al-Qalam, 1994., str. 92.

⁶ Vidi: Yūnus as-Sāmarrā’ī, *Aš-Šayḥ ‘Abd al-Qādir al-Ġīlānī qaddas Allāh sirrah: Hayātuh-’Ātāruh*, Bagdad, Maṭba‘a al-’Umma, 1982., str. 7.

⁷ ‘Ālī Akbar Dahxodā, *Loğatnāme-ye Dahxodā*, Tehrān, Mo’assese-ye Enteshārāt-e Dānešgāh-e Tehrān, drugo izdanje 1377./1998., svezak 4, str. 5049.; preuzeto iz: Rječnik geografskih pojmova Irana, svezak 9. Ovaj podatak mi je ustupila dr. Mubina Moker, pa joj se ovom prilikom najtoplije zahvaljujem.

Po trećemu mišljenju, ‘Abd al-Qādir je rođen u gradu Rašt. Kako smo već naveli, Rašt je glavni administrativni grad oblasti Ġīlān pa smatramo da je ovo mišljenje neprecizno.

1.1. Djetinjstvo i mladost: Idenje ka Uzvišenom Allahu⁸

Njegov djed ‘Abd Allāh ibn Yahyā stanovao je u području svetoga Hidžaza. Samo znamo podatak da je imao sina koji se zvao Abū Šālih Mūsā, a koji je iz velike pobožnosti pristupio vojsci. U borbama koje su se desile istakao se kao veliki junak pa je prozvan Ġangi Dust (*veliki borac, mudžahid*). Nakon nekoliko godina provedenih u borbama, Abū Šālih je odlučio napustiti vojsku, najvjerojatnije strahujući da ne bude po inerciji uključen u borbe između brojnih muslimanskih dinastija u kojima je ginuo veliki broj muslimana. Nastanio se u Perziji, na prostoru današnjega Irana, u oblasti Ġīlān, zaseoku Buštīr.

Pretpostavljamo da je došao sâm, bez porodice, pa mu je zbog toga prvi period toga životnog razdoblja bio, zasigurno, težak. Ubrzo se upoznao s velikim pobožnjakom ‘Abd Allāhom aš-Šawma‘ījem, koji je u Abū Šālihu prepoznao iskrenog vjernika. Nakon kratkoga druženja, Aš-Šawma‘ī je predstavio Abū Šāliha svojoj kćerki Fāṭimi Ama al-Ġabbār, koja je, kao i njen otac bila odana vjernica. Nastojala je činiti dobro koliko je mogla pa su je ljudi prozvali Umm al-Ḥayr – “Mati svakog dobra”. Njih dvoje su se uskoro vjenčali. Dugo nisu imali djece pa su sigurno često molili Uzvišenoga Allaha da im podari potomka. Godine 1076., plemenita Fāṭima je rodila dječaka. Dali su mu ime *Abū Aḥmad*⁹ ‘*Abd Allāh*. Taj dječak će svoj veoma kratak život provesti u traganju

⁸ “Seyr ilallāh, idenje ka Allahu. Put do spoznaje Boga. Čovjek kao da se budi iz sna, utonulosti i neznanja, te želi i traži da se približi Bogu i da spozna Boga. On počinje u srcu osjećati ljubav prema Bogu i spoznaje da je on samo sitni atom u odnosu na postojanje Apsolutnog Gospodara, Stvoritelja Allaha, dž.š. Čovječije postojanje se utapa i nestaje u Božijem postojanju. To je individualno nestajanje u apsolutnom postojanju. Jedan od naziva za prvi stupanj tarikatskog napredovanja – nefs-i emmāre – duše sklone zlu.” Fejzulah Hadžibajrić, “Mali rječnik sufijesko-tarikatskih izraza”, *Zbornik radova Prvog simpozija: Tesavvuf-islamska mistika*, Zagreb, Zagrebačka džamija, 1408./1988., str. 209.

⁹ O ‘Abd Allāhu nemamo više nikakvih podataka izuzev onoga kojega ćemo kasnije navesti a koji nam otkriva da je preselio na ahiret još kao mladić.

za znanjem i činjenju dobra. Kada je Fāṭima napunila šezdeset godina života, ponovno je ostala trudna. Kao da veliku plemenitost i dobro svoje i muževe porodice, a koje je, sigurno, prenijela na obojicu sinova, nije mogla iznjedrati iz svoga tijela odjednom. Plemenita majka i pobožni otac godine 1077., odnosno 470., dobili su još jednoga sina kome su dali ime ‘Abd al-Qādir. Majka se dugo sjećala njegovog rođenja:

Kada sam rodila svoga sina ‘Abd al-Qādira, nije htio doći preko dana u mjesec ramazanu. Pred kraj mjeseca, mlađak se nije mogao vidjeti, pa mi je grupa ljudi došla i upitala me za ‘Abd al-Qādira. Rekoh im: “Nije danas došlo.”

Ovo im je bilo dovoljno da zaključe kako je još jeseć ramazan.¹⁰

Ipak, u početku roditelji nisu baš jednostavno prihvatili činjenicu da njihov tek rođeni sin odbija doći. Stoga je majka Fāṭima, zabrinuvši se, otišla do svoga oca i iznijela mu svoju dilemu, a pobožni Aṣ-Ṣawma‘ī samo joj je odgovorio:

Ne plaši se. Ovaj tvoj sin bit će velik čovjek, veliki *evlija* (*sayakūn lah ša’n ‘aẓīm fī al-walāya*).¹¹

Možemo pretpostaviti da je, ubrzo po rođenju Ġaylānīja, otac Abū Ṣāliḥ preselio na bolji svijet jer, kako možemo vidjeti, majka Fāṭima naglašava da je “njoj došla grupa ljudi”, a shodno vjerskim propisima i tradiciji tih prostora, teško je povjerovati da bi supruga otvorila vrata nepoznatim ljudima pored živog muža.

¹⁰ At-Tādafī, *Qalā’id al-Ġawāhir*, str. 5. At-Tādafī završava ovo kazivanje na istoj stranici slijedećim riječima: “To se pročulo po Ġīlānu, da se potomcima poslanika Muḥammeda, alejhisselam, (*al-aṣrāf*) rodilo dijete koje ne doji preko dana u mjesec ramazanu.”

¹¹ Vidi poslanicu nepoznatoga autora, pod naslovom: *Wilāda wa Naš’a al-Imām al-Ġīlānī raḍī Allāh ‘anh*, str. 1. Izvor rukopisa nije mi poznat, a u cijelosti objavljen je na internet stranici www.alkadria.com

Vjerovatno je porodica 'Abd al-Qādira imala komad zemlje za obrađivanje. Shodno događaju zabilježenom u djetinjstvu Ġaylānija, sigurno je da su od stoke imali kravu, a vjerovatno i druge životinje.

I Ġaylānī i njegov godinu dana stariji brat Abū Aḥmad podučavani su osnovama islama u mektebu, a istodobno ih je njihov djed Aṣ-Šawma'ī podučavao tesavvufu i upoznao sa *sejrisulukom*. Kao dijete naučio je Kur'an napamet (*hifz*) i nekoliko zbirki hadisa.¹² Pretpostavljamo da je to isto savladao i njegov brat Abū Aḥmad. U dobi od deset godina 'Abd al-Qādir je doživio prvu neobičnu pojavu koju će kasnije ispričati svojim sljedbenicima. To je, čini se, prvo konkretno, odnosno očitovano, sjeme koje u njega zasadiše plemeniti roditelji i mudri djed.

Bijah, a tada sam imao deset godina, u našem gradu. Izašao sam iz naše kuće i krenuo prema knjižari. Dok sam hodao, ugledao sam meleke kako govore djeci:

“Razmaknite se Allahovom *evliji* da sjedne.”

Pored nas je prošao čovjek, tada ga nisam poznao. Čuo je šta su melec rekli, pa upita jednog:

“Ko je ovaj dječak?”

Melek mu odgovori:

“Imat će plaho velik položaj (*ša'n 'azīm*). Taj će tražiti, a neće mu odbijeno biti. Imat će velik utjecaj, pa neće biti zakriven. Približit će se, pa neće biti obmanut.”

Nakon četrdeset godina, prepoznao sam toga čovjeka. Bio je od *abdāla* toga vremena.¹³

Ova neobična iskustva će pratiti Ġaylānija cijeli njegov život. Kada je govorio o svojoj mladosti, 'Abd al-Qādir je naveo još jedno iskustvo koje mu se dogodilo, kako kaže, za vrijeme jednoga putovanja.

Čuo bih, dok bijah mladić, na nekim svojim putovanjima, kako mi neko govori:

¹² Vidi: Fejzulah Hadžibajrić, *Pisana riječ o Hz. Abdul-Kadiru Gejlani kod nas sa kratkom biografijom*, Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, A-796/B, str. 1.

¹³ Aš-Šaṭanūfī, *Bahġa al-Asrār*, str. 48.

“Abd al-Qādire! *I Ja sam te za Sebe izabrao.*”¹⁴

Čuo bih glas, ali ne bih vidio onoga ko govori.¹⁵

S obzirom na veliku sklonost ka nauci, sigurno je i sām Ġaylānī slutio da će morati napustiti rodno mjesto i otići negdje gdje može dobiti odgovarajuću vjersku naobrazbu. Pored toga, i sklonost ka *sejrisuluku* tražila je od njega da krene tragom mirisa još nepoznatoga duhovnog učitelja koji ga očekuje. U međuvremenu je čekao.

Jednom sam, kao mali u svome rodnom gradu, otišao na njivu. Bio je Dan Arefata. Išao sam za kravom koja se koristila i za oranje. Krava se okrenu prema meni i reče:

“Abd al-Qādire, nisi radi ovoga stvoren.”

Pobjegoh, sav u strahu, u našu kuću, i popeh se na krov kuće. Najednom, ugledah ljude kako stoje na Arefatu. Otišao sam do moje majke i rekao joj:

“Mama, učini me darom za Uzvišenog i Silnog Allaha. Dozvoli mi da otputujem u Bagdad, da se posvetim nauci i da posjetim dobre ljude (*Šālihūn*).”

Upitala me šta je razlog tome, zašto to od nje tražim. Ispričao sam joj sve što se dogodilo.¹⁶

Po svemu sudeći, mati ne samo da je znala šta taj događaj znači već je znala i da je put njenog voljenog sina u Bagdad već davno određen, samo je ostalo pitanje vremena kada će se ta Božija odredba i konkretno provesti. Prepoznala je u njemu silnu žudnju, i oči koje istodobno gore od tuge uslijed najavljenog rastanka s majkom i bratom, ali i koje nestrpljivo čekaju kako će se ovaj neobični život dalje odvijati. Pogledala ga je i s velikom tugom u očima rekla:

¹⁴ Kur’an, sura Tā hā, ajet 41.

¹⁵ Aš-Šaṭanūfī, *Bahġa al-Asrār*, str. 48.

¹⁶ At-Tādāfī, *Qalā’id al-Ġawāhir*, str. 17.

Sine moj, idi. Dajem te Uzvišenom i Silnom Allahu. Ovo lice više nikada vidjeti neću, sve do Sudnjega dana.¹⁷

Dugo su oboje plakali. Mati je krenula spremati sina za put. Srce joj nije prestalo drhtati. Znala je sa sigurnošću da ga više nikada u ovome životu neće vidjeti. Ġaylānī je razmišljao: kreće na put, nešto ga iznutra na put goni, stoga je odlazak sigurno nešto čime je dragi Bog zadovoljan. Ipak, nije se lahko odlučiti za jedan takav iskorak. Konačno, makar i ta vrsta puta, osnovna opskrba je nužna, a on nije imao nikakve uštedevine. Da li će uopće i doći s karavanom do Bagdada? Da li uopće ima smisla i kretati na put?! U međuvremenu mu je mati iz sehare izvadila jedan zavežljaj u kojem je bilo osamdeset dinara. Prije nego što se Ġaylānī rodio, njegov otac Abū Šālih dobio je, na neki način, obavijest od uzvišenog Allaha kakav će biti život njegovog mlađeg sina. Stoga, vjerovatno vođen upravo tom spoznajom, ostavio je ‘Abd al-Qādiru za put u *Bagdad* osamdeset dinara. ‘Abd al-Qādir je ostavio četrdeset dinara svome bratu ‘Abd Allāhu, a četrdeset dinara uzeo za sebe. Stavio ih je, po nagovoru majke, u manji zavežljaj i metnuo pod svoje pazuhe. Tako je novac bio sakriven od pogleda lopova. Otišli su zajedno do karavane i, prije negoli će karavan krenuti, Ġaylānī je dobio posljednje upute od majke, posljednje savjete, možemo reći, na početnoj dionici *sejrisuluka*, kojim su ga, na početnoj dionici, vodili mati i djed.

Morao sam joj obećati da ću biti iskren, stalno istinu govoriti, u bilo kojem *hālu*.¹⁸

Uskoro je formiran omanji karavan i Ġaylānī je krenuo s njim za Bagdad. S majkom se dugo opraštao, osjećajući da su njene riječi o rastanku istinite. Nikada je više neće vidjeti. Nažalost, i mi ćemo u biografskim djelima o Ġaylāniju za nju čuti još samo dva puta.

¹⁷ Vidi: Yūsuf Muḥammad Ṭāhā Zaydān, *‘Abd al-Qādir al-Ġilānī: Bāz Allāh al-Ašhab*, Bejrut, Dār al-Ġayl, 1991., str. 38.; At-Tādafī, *Qalā’id al-Ġawāhir*, str. 17.

¹⁸ ‘Abd ar-Razzāq al-Kīlānī, *Aš-Šayḥ ‘Abd al-Qādir al-Ġilānī*, str. 95.

1.2. Dolazak pred Bagdad: Idenje sa spoznajom Allaha¹⁹

Karavan je krenuo za *Bagdad*. Svaki putnik je imao svoj razlog putovanja a za mladića iz Ġilāna razlog je bio potraga za naobrazbom u dalekom Bagdadu, što ga je odvojilo od majke, brata, porodice i rodnoga kraja. Karavan je došao nadomak Hamadāna te se zaustavio u mjestu Rabīk. Trebalo je napraviti pauzu i pripremiti se za trgovinu u gradu. Iznenada, pojavilo se, kako prenose izvori, šezdeset razbojnika na konjima.

Zarobili su karavan, no, niko od razbojnika nije meni prišao. Jedan me primijeti, priđe mi i reče:
 “Siromahu, šta imaš kod sebe?”
 “Četrdeset dinara”, odgovorih mu.
 “A gdje su ti?”
 “Umotao sam ih u zavežljaj i stavio pod pazuhu”, odgovorih.
 Mislio je da se šalim s njim, te se okrenuo od mene i prošao. Dođe, onda, drugi razbojnik i upita me isto a ja mu isto odgovorih što i onom prvom. I on me ostavi, i prođe.
 Obojica su otišla do svoga vođe i ispričala mu šta je bilo. On naredi:
 “Dovedite mi ga!”
 Ugledao sam kako broje dijelove plijena koji stekoše pljačkom karavana. Vođa mi se obrati:
 “Šta imaš kod sebe?”
 “Četrdeset dinara”, odgovorih.
 “A gdje su?”, upita me.
 “Umotani su u zavežljaj, i stavljeni pod moje pazuhe.”
 Naredio je da mi uzmu zavežljaj. Otvorio ga je i prebrojao četrdeset dinara. Začudi se, pa me upita:
 “Šta te je navelo da priznaš?”
 Rekao sam mu:
 “Mati mi je uvjetovala da uvijek istinu govorim. I ne želim pogaziti dato joj obećanje.”

¹⁹ “Idenje sa spoznajom Allaha. Jedan od naziva za drugi mekam tarikatskog napredovanja – nefs-i levvame (duša koja sebe kori).” Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza*, str. 209.

Na opće iznenađenje, vođa razbojnika zaplaka i nakon nekog vremena reče:

“Ti nećeš da kršiš obećanje dato majci, a ja toliko i toliko godina iznevjeravam obećanje dato svome Gospodaru.”

Tako se pokajao preda mnom, a njegovi drugovi mu rekoše:

“Bio si nam predvodnik u razbojništvu. Sada si nam predvodnik u pokajanju.”

Svi se preda mnom pokajaše i vratiše karavanu ono što su opljačkali.

To su prvi ljudi koji su se preda mnom pokajali.²⁰

Teško je reći šta bi se desilo s putnicima da nije došlo do pokajanja razbojnika, ali je velika mogućnost, s obzirom na to da to nije bio rijedak slučaj, da bi nakon pljačke mnogi bili ili pobijeni ili prodani u roblje. Ovaj događaj je otkrio prethodno istaknutu mudrost, skriveno znanje, koje je sigurno 'Abd al-Qādirov otac plemeniti Abū Šālih imao. Naime, mudrost je bila ostaviti mu novac za odlazak za koji u to vrijeme niko nije mogao ni pretpostaviti da će se desiti. Praktično, četrdeset dinara je otkupilo vjeru šezdeset razbojnika i, vjerovatno, spasilo živote mnogih.

Karavan je nastavio svoj put i stigao nadomak Bagdada. Prije ulaska u grad, 'Abd al-Qādir se, uslijed neke potrebe, malo odvojio od karavana. Kada je želio ponovno mu se priključiti i nastaviti put, ispriječio mu se jedan čovjek. Ġaylānī ga nikada ranije nije vidio. Čovjek mu se obrati:

Nije mi data naredba da ti dopustim ulazak. Treba proteći još sedam godina.²¹

'Abd al-Qādir je kasnije ispričao, a njegovi biografi su to i nama prenijeli, da je taj čovjek bio Hidr.²² On mu nije dozvolio ulazak u grad

²⁰ Aš-Šaṭanūfī, *Bahġa al-Asrār*, str. 168.

²¹ At-Tādafī, *Qalā'id al-Ġawāhir*, str. 6.

²² “*Hidr*, vječno živi, onaj koji je zadobio vječni život, pejgamber ili evlija; evlija koji se napio vode života, kao Musaov, a.s., ilm-ledunski upućivač, rob (*abd*) zvani Hidr (po nekima je to bio Ilyas, a.s.)” Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza*, str. 191. Aš-Šayḥ al-Akbar Ibn al-'Arabī u svome rječniku još kaže: “Pod pojmom 'Hidr' podrazumijeva se pojam 'bast'.” Ibn 'Arabī, *Kitāb Iṣṭilāḥai aṣ-Šūfiyya*, str. 536. Fejzulah Hadžibajrić pojam “bast” definira kao: “širenje, opuštanje kao oznaka duhovnog stanja, ataraksija. Ovaj termin Kur'anskog porijekla čini antitezni par pojmu kabd.

pa, nemajući nekoga izbora, Ġaylānī se oprostio s putnicima karavana i krenuo s Hidrom lutati pustinjom.

Smjestio se na obali rijeke Tigris (*šatt*) i tu proveo narednih sedam godina. Sakupljao je bilje koje je dozvoljeno jesti. Na koncu kao da se sav pretvorio u zelen. Nakon sedme godine čuo je jedne noći neki glas koji mu reče:

“‘Abd al Qādire! Uđi u Bagdad!”²³

U tih sedam godina, Hidr mu je dolazio svake godine po jednom, naredivši mu, prvo, da ostane na jednom mjestu tri godine, a potom, drugi put, još tri godine. Sedme godine, kako smo vidjeli, naređen mu je ulazak u Bagdad.

1.3. Ulazak i život u Bagdadu: Putovanje ka jednoći postojanja Bića²⁴

Bila je kišna noć kada je stigao pred jednu građevinu. Kako do tada nije nikada bio u Bagdadu, kraj u kojemu se obreo nije poznao. Građevina je, ustvari, bila tekija čiji je starješina (*šejh*) bio Hammād ad-Dibbās.²⁵ Hammād je predosjetio dolazak Ġaylānīja i tik pred ‘Abd

Allahovo, dž.š., ime – Al-Bāsīt.” Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza*, str. 181. “*Kabd*, stezanje (srca), čini par s *bast* (širenje), stanje strahovanja u srcu, tegoba, nelagodnost izazvana bez svjesne volje, ne nastaje i ne prestaje kad hoćemo.” Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza*, str. 195.

²³ At-Tādafi, *Qalā’id al-Ġawāhir*, str. 6.

²⁴ “Seyr ‘alallāh, putovanje ka Jednoći postojanja Bića. Putovanje vezano za treći stupanj tarikatskog napredovanja.” Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza*, str. 208.

²⁵ *Hammād ibn Muslim ibn Daddūh ad-Dibbās ar-Raḥbī*, umro je 525. godine po Hidžri, u subotu, petoga dana mjeseca ramazana. Bio je jedan od najpobožnijih ljudi svoga vremena. Poznata je njegova izreka: “Tri su vrste srca: srce koje kruži oko ovoga svijeta, srce koje kruži oko ahireta i srce koje kruži s Gospodarom, ne srce koje kruži ‘oko Gospodara’. Ko kruži ‘oko Gospodara’-taj je nevjernik.” Imao je veliki broj učenika. Bavio se proizvodnjom meda, pa mu odatle i nadimak Ad-Dabbās (ipak, za razliku od rječnika, svi biografi nadimak mu vokaliziraju kao Ad-Dibbās). Vidi: Abū al-Mawāhib ‘Abd al-Wahhāb ibn Aḥmad ibn ‘Alī al-Anṣārī aš-Šāfi’ī al-Miṣrī aš-Ša’rānī, *Aṭ-Ṭabaqāt*

al-Qādirov dolazak do tekije, zamolio je svoje učenike da pozatvaraju sva vrata i sve prozore u tekiji i da ugase svjetlo. Vidjevši da mu niko ne otvara i ne znajući šta da radi, a nemajući ni gdje drugo otići, Ġaylānī je sjeo pred tekiju, očekujući da bi možda sa zorom neko mogao u nju doći. Tu bi zatražio savjet, kuda da krene, u koji dio Bagdada, i šta bi mogao u gradu raditi.

Tako u iščekivanju, obuzela ga je pospanost pa je na tren zaspao. U snu ga je zadesila polucija, pa je ustao, otišao do rijeke i okupao se. Kada se vratio, ponovno ga je obuzeo san, te je opet doživio poluciju. Ponovno je ustao, otišao do rijeke i okupao se. Ovo se ponovilo iste noći čak sedamnaest puta, i nakon svakoga puta ‘Abd al-Qādir je ustao i okupao se a potom opet vratio pred tekijaska vrata.²⁶ Do postizanja duhovnoga zrijeanja u tekiji valja proživjeti sedamnaest velikih kušnji.

Nakon sabaha, otvorila su se vrata tekije pa je Ġaylānī ušao unutra. Dočekao ga je starješina Ḥammād, zagrlio ga, privukao k sebi i zaplakao. Potom mu reče:

“Sine ‘Abd al-Qādire, ova zemlja danas pripada nama, a sutra će pripasti tebi. Pa, kada ti njome zavladaš, smiluj se ovom sijedom starcu.”²⁷

Tako je ‘Abd al-Qādir ušao u Bagdad 488. godine po Hidžri. Premda je teško pronaći izvor, među zaljubljenicima Ġaylānīja kruži predaja da je pred sami ulazak u grad ispred njega izašlo nekoliko najodabranijih Božijih prijatelja (*awliyā*). Jedan od njih mu je prišao i, kao posebnu duhovnu počast kojom je bio darovan (*karāma*), ispruži prema njemu ruke sastavljene u oblik posude. U skupljenim rukama bila je voda prepuna najljepšega cvijeća koje je po njoj plivalo. Voda je predstavljala duh Bagdada a obilno cvijeće predstavljalo je veliki broj Božijih prijatelja koji su lebdjeli duhom Bagdada. Poruka je bila, u Bagdadu nema mjesta za još jednog Božijeg prijatelja. Tada, vjerovatno već ranije instruiran

al-Kubrā al-Musammāt bi Lawāqih al-Anwār fī Ṭabaqāt al-Aḥyār, Bejrut, Dār al-Kutub al-‘Ilmiyya, 1997., str. 193.

²⁶ At-Tādafī, *Qalā’id al-Ġawāhir*, str. 6.

²⁷ Ibid.

savjetima mudroga Hidra, ‘Abd al-Qādir prinese svoje ruke sastavljenim rukama onog Božijeg prijatelja. Tada se cvijeće na površini vode razišlo po ivicama a u sredini se pojavila prelijepa ruža. Odgovor je bio jasan, bit će mjesta za *evliju* toga vremena. Od tada je nazvan Ruža Bagdada (*Warda Baġdād*).

Bivši sâm u velegradu, imajući tek nešto malo novca uz sebe, odlučio se prvo pobrinuti za svoju egzistenciju. Gaylānī nije odustao od traganja za naukom već je shvatio da mu bez materijalne potpore neće biti moguće studirati. Prisustvovanja predavanjima nisu podrazumijevala i smještaj i hranu za učenike. Jedini izuzetak bila je, uvjetno rečeno, državna medresa An-Nizāmiyya. Jedno vrijeme je studirao na njoj, ali se, nezadovoljan jer nije pronašao ono što je tražio, ubrzo ispisao i krenuo posjećivati privatna predavanja po džamijama i, uvjetno rečeno, privatnim, materijalno puno slabijim, medresama ali u kojima su učitelji uporedo s intelektualnim studentima pružali i duhovni odgoj. Kako više nije imao stipendiju, morao je raditi uporedo sa studijem.

Čim je novac potrošio, Šejh (*‘Abd al-Qādir*) je bio primoran raditi kako bi mogao živjeti. Tako se hranio od rada svojih ruku. A šta je drugo mogao raditi vlastoručno kada nije znao ništa drugo osim poljoprivrednih radova?! No, toga posla nema u Bagdadu. Stoga je bio primoran raditi kao nosač (*hamal*), biti ljudima na usluzi, kako bi pribavio sebi opskrbu. Tu i tamo mati bi mu poslala nešto novca, tek koliko bi i sâma bila u mogućnosti uštedjeti. Po nekome bi mu poslala nešto novca, a onda, drugi put, po nekome drugome, jer (*Ġaylānī*) nije imao stalno mjesto boravka, neku poznatu adresu. Dobro bi osjetio glad i oskudicu. Znao se nekada hraniti rogačem (*ḥarnūb*), suhim biljem i liščem salate koji su rasli na obali rijeke. Nikada nije pružio ruku ni prema kome, niti je ikada ikoga nešto zamolio.²⁸

Iza vjerovatno rijetkih ali, ipak, povremenih klonuća duhom, ‘Abd al-Qādiru bi dolazili poticaji, bodrenja, iz duhovnoga svijeta, da ustraje na putu koji je sebi zacrtao, putu stalne borbe s niskostima duše (*al-*

²⁸ ‘Abd ar-Razzāq al-Kīlānī, *Aš-Šayḥ ‘Abd al-Qādir al-Ġīlānī*, str. 110.

muğāhada) ali ujedno i konstantnog traganja za naukom. Pored ovoga, razdvojenost od majke ostavila je jak dojam na Ġaylānīja. Ovo što slijedi je, koliko znamo, jedini citat te vrste prenesen izravno od 'Abd al-Qādira, jedini koji je sačuvan a koji govori o bolu koji su i on i njegova mati osjećali uslijed rastanka.

Mati je čeznula za mnom. Pisala bi mi mnoga pisma u kojima bi mi govorila koliko joj nedostajem. Potom bi prekinula govoriti o svojim osjećanjima, i... jednostavno bi mi poslala pismo. Odgovarao bih joj: "Ako hoćeš, ostavit ću sve i vratiti se..."

A ona bi mi poručila:

"Ne, ne dolazi. Bavi se naukom."

Tako bih ostao, baveći se naukom, izučavajući fikh kod učitelja. Odlazio bih u pustinju, tako da me niko ne bi vidao po Bagdadu. Sjedio bih u ruševinama na obali rijeke. Oblačio sam džube od vune, a na glavi nosio pohabani turban. Hodao bih bosonog, ponekada i po trnju ili nečem sličnom. Ničega me nije bilo strah.

Duša bi me nagovarala na različite stvari, navodeći mi, tako jednom, neki prohtjev koji joj pade za oko dok bijah u gradu. Borih se s njom, prolazeći jedan tjesnac za drugim, tragajući za pustinjom. Idući tako jednoga dana ugledah ceduljicu, uvijenu na putu. Podigoh je i pročitah, a na njoj bijaše zapisano:

"Prohtjevi nisu za jake. Stvorio sam prohtjeve za slabe, kako bi se njima pomogli u pokoravanju svome Gospodaru."

Čim sam to pročitao, taj prohtjev kojim me duša obuzimala napusti moje srce.²⁹

Ġaylānī je prolazio kroz izuzetno težak period svoga života. Pored materijalnog slabog stanja, još od svoga djetinjstva, zahvaljujući kućnome odgoju, prakticirao je nikada nikoga ne moliti ni za što. Stoga je jedino što mu je preostajalo bilo iščekivanje Božije pomoći uz stalan vlastiti maksimalan trud. Nakon dugih perioda kušnje, Uzvišeni Allah bi mu olakšao.

²⁹ Al-'Asqalānī, *Ġubta an-Nāzīr*, str. 12., 13.

Tako me je pogodila skupoća kada stigoh u *Bagdad* da je bilo dana kada ama baš ništa nisam okusio već sam tragao za korijenjem kako bih se najeo. Jednoga sam dana, uslijed silne gladi, izašao iz *Bagdada* i otišao na obalu rijeke ne bih li našao kakav rogač, kakvo lišće salate ili bilo šta slično. Ali na koje bih god mjesto otišao, već bi neko na tom mjestu bio prije mene. A kada bih i našao nešto, vidio bih dosta siromaha te bih pomislio kako nije lijepo da i ja pravim gužvu.

Vratio sam se u središte grada, i koje bih god povoljno mjesto našao, već bi me neko prestigao. Dođoh do džamije na trgu *Ar-Rayḥāniyyūn* a glad me naprosto savladala te se ne mogah više držati. Ušao sam u džamiju, sjeo i pomislih da ću umrijeti. Tada uđe neki mladić, stranac, sa sobom je imao rusafijski hljeb i nešto pečenja. Sjeo je i počeo jesti. Svaki put kada bi mladić podigao ruku da stavi zalogaj u svoja usta, otvorio bih svoja usta, toliko me glad morila. Prigovorio bih tada svojoj duši rekavši:

“Šta je to?! Samo Allah postoji! I ono što je odredio da će (kad-tad) umrijeti!”

Okrenuh se, u tome prigovoru, mladiću, koji, kada me vidje, reče:

“Bismillah, brate.”

Odbih ponuđeno. No, on me zakleo da moram uzeti, pa zato prihvatih. Pojeo sam samo malo. Poče me propitivati – šta radim, odakle sam, koga poznajem.

“Što se tiče zanimanja”, odgovorih mu, “izučavam fikh, a odakle sam, iz Ġilāna.”

Kada to ču, upita me:

“I ja sam iz Ġilāna. A poznaješ li jednog momka iz Ġilāna, ime mu je ‘Abd al-Qādir?’”

“Ja sam ‘Abd al-Qādir’”, rekoh.

Na ove riječi se iznenadi, promijeni mu se boja lica, te reče:

“Tako mi Boga dragog, brate moj, dođoh u Bagdad sa svojom napatbinom. Raspitivao sam se za tebe, no, niko me ne mogaše na tebe uputiti. I tako potroših ono svoje što sa sobom ponesoh. Prošlo je, evo, tri dana a da nemam sa sobom niti za brašno, izuzev novca koji je tvoj. I evo, ovo je treći dan kako ništa nisam pojeo. Uzvišeni Allah dozvoljava pojesti i strvinu. Tako sam uzeo od tvoga dijela nešto brašna i mesa. Sve dobro što imam, pripada tebi. Sada sam ja tvoj gost, nakon što bijah, po pameti, taj čiji si ti gost.”

“O čemu govoriš?”, upitah ga.

“Mati ti je po meni poslala osam dinara. Od toga novca kupio sam ovo jelo. Strahovao sam od tebe jer iznevjerih dato mi povjerenje, mada mi Šerijat daje tu malo slobode.”
Umirih ga, pohvalih za odanost i na jelu koje nam pribavi. Ponudih mu nešto od zlata. On to prihvati i ode.³⁰

Ġaylānī je u ovome periodu, kao mladić, s vremena na vrijeme odlazio u posjetu i na druženje kod Tag al-‘Ārifin Abū al-Wafāa, koji bi ga, još od početka dolaska, najsrdačnije dočekivao i svima naglašavao ‘Abd al-Qādirovu duhovnu veličinu.³¹ Zahvaljujući odgoju brižnih djeda i matere, Ġaylānī je nesumnjivo Bagdad, tadašnji centar islamskoga svijeta, i život u Bagdadu zamišljao kao idealnu priliku ne samo da nauči više o vjeri već i da usavrši svoj duhovni život u jednoj takvoj okolini bogatog duhom. Ipak, ono što se desilo nije mogao ni pretpostaviti: život u Bagdadu je naličio životu svih svjetskih metropola, kako drevnih tako i modernih. Pored dobrih i pobožnih ljudi koji su u njima živjeli, grad se, ipak, više odlikovao nepravdom, nasilništvom, odanošću ovosvjetskom životu, a zapostavljanjem drugoga svijeta. Stalne i velike političke neprilike toga vremena, zbog činjenice da je u Bagdadu bilo sjedište halife, značajno su tome doprinijele. Sve mu je to padalo veoma teško, pa je kompletno slobodno vrijeme, kada bi učio ili se od knjiga odmarao, provodio u osami, lutajući pustinjama i spavajući među ruševinama koje su okruživale Bagdad.

Proveo sam dvadeset i pet godina u pustinjama Bagdada, sâm samcat, lutajući. Niti bih koga upoznao, niti bi mene ko upoznao. Dolazili bi mi ljudi iz *dimenzije skrivenosti* (*riġāl al-ġayb*) i *džini*. Dunjaluk i sva njegova bogatstva i strasti dolazili bi mi u začuđujućim oblicima, ali bi me uzvišeni Allah zaštitio od toga da se prema njima okrenem.³²

³⁰ Šams ad-Dīn Muhammad Aḥmad ibn ‘Uṭmān ad-Dahabī, *Sayr A’lām an-Nubalā’*, Beirut, Ar-Risāla, 1996., tom XX, str. 444., 445.

³¹ Vidi naprimjer: At-Tādaḥī, *Qalā’id al-Ġawāhir*, str. 50.

³² Ṭāhā Zaydān, *‘Abd al-Qādir al-Ġilānī*, str. 49., 50.

Stoga i ne čudi želja tog sjajnog mladića da jednom za svagda napusti Bagdad, jer, po svemu što se moglo zaključiti, ta sredina mogla je samo pogoršati stanje njegove mlade duše.

Naumpalo mi je da napustim Bagdad, uslijed mnoštva smutnje i kušnji. Uzeo sam svoje knjige, svezao ih i zakačio oko ramena, te krenuo ka vratima Bagdada zvanim Al-Halaba, kako bih otišao u pustinju. Tada začuh glas:

“Gdje si pošao?”

Pa me nešto gurnu tako jako da sam pao na tle. Potom mi reče:

“Vrati se natrag! Ljudi od tebe imaju koristi.”

Na to rekoh:

“Kakvu korist stvorenja imaju od mene?! Želim spasiti svoju vjeru.”

Glas ponovi:

“Vrati se! Dobio si spas za svoju vjeru.”

A nikako nisam vidio ko mi je to govorio.³³

Shodno biografima, ‘Abd al-Qādir je nastavio studij i uporedo konstantno njegovao borbu s niskostima vlastite duše (*muğāhada*). Čini se da je vremenom uglavnom studirao fikih, vjerovatno završivši prethodno studij iz ostalih disciplina. Kako vjera nije magija, suočenost plemenite duše s okolinom punom poroka konstantno je Ġaylānīja odvodila u teško stanje. Često bi o tome kasnije govorio. Kao i ranije, nakon muka došla je slast olakšanja, svjetlo kao putokaz izlaska iz mraka.

Nakon svih događaja, došli su mi takvi *hālovi* koji mi izuzetno teško padoše. Jedne sam noći molio da mi uzvišeni Allah olakša dolazak do nekoga ko će mi otkriti, pojasniti, moje *hālove*.

Kada se jutro budilo, bio sam u mahali Al-Muzafariyya. Neki čovjek otvori vrata svoje kuće i reče mi:

“‘Abd al-Qādire, hodi!”

Prišao sam mu, stao pred njega, a on mi reče:

“Šta tražiš ovako rano?”

Ili je rekao: “Šta noću tražiš od Allaha?”

³³ At-Tādafi, *Qalā'id al-Ġawāhir*, str. 25.

Zašutio je, a ja jednostavno ne znadoh šta da mu kažem. Tada se rasrdi na mene i zalupi vrata preda mnom, tako jako da je sva okolna prašina doletjela na moje lice.

Krenuo sam dalje, ali samo što sam malo odmakao, naumpade mi ono što moljah Uzvišenoga Allaha sinoć te shvatih kako je čovjek koji mi otvori vrata sigurno od *dobrih* (*Ṣāliḥūn*), od *evlija*. Vratih se tražeći vrata na koja je izašao, ali ih ne mogah poznati. To mi teško pade, stisnu mi se u grudima.

Taj čovjek je bio Ḥammād ad-Dibbās. Kasnije sam ga prepoznao i s njim se počeo družiti (*suhba*). Otkrio mi je, pojasnio, ono što me je mučilo.³⁴

Tako se 'Abd al-Qādir ponovno susreo s čovjekom za kojeg je, kako smo naveli, vezan i njegov prvi ulazak u Bagdad. Oba susreta s njim značila su početak jednoga novoga života, znak teškoće u kojoj se nalazio, ali i, s Božijom pomoći, najavu sigurnog izlaska iz teškoga stanja. I prvi ulazak u Bagdad, a evo i drugi, vezani su za Ḥammāda ad-Dibbāsa. Daljnji period *muḡāhade* i studija poprimili su dodatan kvalitet. Neprestano je posjećivao ad-Dibbāsa, zavolio ga, a Ad-Dibbās ga je, kada su sazrele prilike, i primio u tarikat.³⁵

1.4. Duhovna zrelost: Idenje s Allahom³⁶

U pauzama između predavanja koja je slušao u drugim džamijama, Ġaylānī bi odlazio do Ad-Dibbāsa koji mu je polahko tumačio duhovna stanja (*aḥwāl*) kojima je bio izložen, savjetovao ga šta da radi, ali ga je istodobno i stalno iskušavao, baš kao što profesor s vremena na vrijeme kroz ispit iskušava, ispituje, svog studenta.

³⁴ Ibid.

³⁵ Vidi: Fejzulah Hadžibajrić, *Pisana riječ o Hz. Abdul-Kadiru Gejlani*, str. 1.

³⁶ "Seyr meallāh, idenje s Allahom. Put sa (spoznajom) Boga. U svemu što ga okružuje čovjek zapaža i osjeća prisutnost Boga i Jednost Božju. U srcu osjeća nit koja ga povezuje s Bogom, utapa se i nestaje u vječnom postojanju Boga, svjesno i zadovoljno. Jedan od naziva za četvrti stepen tarikatskog napredovanja – *nefs-i mutmeinne* – smirena duša." Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza*, str. 209.

Kada ne bih bio sa njim, uslijed studija, po povratku bi mi govorio:
 “Što si došao ovdje kod nas?! Ti si fekih, idi fekihima.”
 Ja bih samo ušutio. Često bi me iskušavao, čak bi me i udario.³⁷

I osobe koje bi bile podvrgnute istome procesu, ili koje bi bile konstantno uz svoga šejha, nisu razumijevale postupke Ad-Dibbāsa, pa su se i sâmi često veoma ružno ophodili prema ‘Abd al-Qādiru.

Kako me je Ad-Dibbās često kušao, za tim su se povelili i oni uz njega. Govorili bi mi:
 “Ti si fekih. Šta tražiš ovdje?! Šta te ovamo dovelo?!”
 Kada ih je jednom čuo Ad-Dibbās da me tako ruže, ljubomorno me zaštitio, rekavši im:
 “Paščad jedna, što ga napadate?! Tako mi dragoga Boga, nema nijedan među vama da je kao on. Ja ga uznemiravam kako bih ga iskušao. I vidim da je poput planine koja se ne pomjera.”³⁸

Iskušanja nisu uvijek bila očekivana. Nekada bi prošli i dani a da se ništa teško ne bi desilo. I taman kada bi se Ğaylānī opustio, kao da je to osjetio, Ad-Dibbās bi reagirao skoro momentalno. Naprosto nije davao vremena ‘Abd al-Qādiru za odmor. Iskušavao ga je svuda, u tekiji, na ulici, na putu za džamiju...

Izašao sam u mjesecu kanun-i saniju s Ad-Dibbāsom i njegovim učenicima te krenusmo u džamiju Ar-Risāfa. Kada smo došli u jevrejsku mahalalu na obali rijeke Tigris, a ja sam bio iza šejha, Ad-Dibbās iznenada stade i gurnu me. Upao sam u rijeku, led ledeni. Rekoh sebi:
 “Ovo je gusul za džumu – Bismillahir-Rahmanir-Rahim!”
 Imao sam na sebi džube od vune, a u rukavima su mi bile (*ispisane*) stranice (*s predavanja*). Stoga podigoh ruke kada padoh u rijeku, kako mi se papiri s predavanja ne bi skvasili. Ostavili su me i krenuli

³⁷ At-Tādafi, *Qalā'id al-Ġawāhir*, str. 25.

³⁸ At-Tādafi, *Qalā'id al-Ġawāhir*, str. 25.

dalje. Iscijedio sam džube i pošao opet za njima. Dobro mi je smetala ta hladnoća.³⁹

Ono što se može reći jeste da se unutar četiri godine, od 499. godine i događaja odgurivanja u hladnu vodu, za šta imamo konkretan izvor, pa do Ad-Dibbāsovoga otvorenog progovaranja o duhovnoj veličini Ġaylānija, o čemu ćemo naknadno govoriti, desio jedan izuzetno važan događaj.

Prenosi se da je negdje u tome periodu Ad-Dibbās usnio jedan neobičan san. Na snu je vidio kako lovi sokola. Sutradan je u tekiju došao 'Abd al-Qādir. Ad-Dibbās ga je pogledao oštro, nakon čega kao da se srce Ġaylānija raspuklo i rastvorilo. Doživio je *džezbu*⁴⁰, pao na tle izgubivši se. Od tada je prozvan "Allahov sivi soko" (*Bāz Allāh al-Ašhab*).⁴¹

Život mu se dodatno promijenio. Kako neki tumače, san, odnosno *džezba*, označio je period Ġaylānijevoga života kao "ulovljene ptice" koja više nema svoju volju već se pomjera isključivo kada je izravno pomjeri njen vlasnik. Ġaylānī, premda je i do tada dosta toga iskusio, ušao je u jednu, slobodno se može reći, novu dimenziju egzistiranja. Potpuno se povukao u osamu, drugovao samo sa pustinjama i ruševinama, vraćajući se tek s vremena na vrijeme svome dragom duhovnom učitelju Ad-Dibbāsu. I Ad-Dibbās više nije mogao skrivati svoje emocije niti je mogao više kriti da je u ličnosti 'Abd al-Qādira vidio velikog Božijeg prijatelja.

Jednoga dana je pred Ad-Dibbāsom spomenut 'Abd al-Qādir, koji je tada bio mladić, a šejh Ad-Dibbās rekao je:

³⁹ Ibid.

⁴⁰ "*Džezba*, ekstaza, nadahnuće Premilostivog, moment kad Allah, dž.š., privuče čovjeka sebi pa on od silnog oduševljenja bude zapanjen i ushićen skoro do ludila, usljed neposredne blizine Njegove sveobuhvatne ljepote, koja traje kao bljesak; privlačenje roba Allahu Allahovom voljom bez truda roba, privlačenje duše El-Hakku." (Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijско-tarikatskih izraza*, str. 184.) Sličnu definiciju nudi i Al-Kāšānī (vidi: 'Abd ar-Razzāq al-Kāšānī, *Istilahat as-sūfiyya*, Kairo, Dār al-Manār, 1992., str. 65.).

⁴¹ Tāhā Zaydān, *'Abd al-Qādir al-Ġilānī*, str. 52.

“Vidio sam na njegovoj glavi dva znanja, postavljena od najnižega *behemuta*⁴² do najvišega *melekuta*. I čuo sam kako radi njega nastaje silna vika na najvišim sferama.”⁴³

Druge prilike, poznati ‘Umar Šihāb ad-Dīn as-Suhrawardī bio je godine 503. u tekiji kod Ad-Dibbāsa. Toga dana je kod njega sjedio i Ġaylānī. Sjedio je naspram njega s punim poštovanjem. Potom je ustao, a As-Suhrawardī je čuo Ad-Dibbāsa kako otvoreno hvali ‘Abd al-Qādira:

Od ovoga nearapa, stopala će se podići kada im dođe vrijeme na vratove *evlija* ovoga vremena. Bit će mu naređeno da kaže:

“Ova dva moja stopala na vratu su svakoga Allahovog *evlije* (*qadamayy hādīhi ‘alā raqaba kulli waliyyi lillāh*).”

I sve *evlije* toga doba pognut će ka njemu svoje vratove.⁴⁴

Kao da je sve ono što je od početka krio, ne samo skriveno znanje o sudbini Ġaylānīja već i silna ljubav koja je u srcu neumanjenom silinom još od početka plamtjela, a što je sasvim evidentno bilo još iz njihovoga prvoga susreta, Ad-Dibbās sada i artikulirao, istodobno se i čudeći i moleći Uzvišenoga Gospodaru da ‘Abd al-Qādira što je moguće više pomogne.

‘Abd al-Qādir je, tako, živio između lutanja pustinjama i sučeljavanja s izvanrednim iskustvima i posjećivanja voljenoga šejha. Ad-Dibbās, s druge strane, znao je da je došlo vrijeme sve većega ‘Abd al-Qādirovog osamostaljivanja pa je svaki susret s njim iskoristavao u dvije svrhe: kako bi činio *iršad* te kako bi vidio i razgovarao s voljenim *muridom*. Ad-Dibbāsova pažnja prema *muridima* itekako će utjecati na Ġaylānījev odnos prema svojim *muridima* i sljedbenicima, učenicima, i to, kako ćemo vidjeti, u svim vremenima.

⁴² Bahamūt – ime jednoga šejtana, đavla. Vidi: Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 137. Ovdje se misli na duhovno najniži, naprezreniji, svijet, svijet đavola.

⁴³ At-Tādafī, *Qalā'id al-Ġawāhir*, str. 32.

⁴⁴ Aš-Šaṭanūfī, *Bahġa al-Asrār*, str. 18.

1.5. Početak predavanja: Idenje u jednoću postojanja Bića⁴⁵

Ġaylānī je ulazio u narednu fazu svoga života. Od početka, kada je još kao dijete čuo i vidio začudne stvari, pa preko odlaska u svijet s nepunih osamnaest godina, nevjerovatnih iskustava s mudrim *Hiḍrom*, bićima iz *Svijeta skrivenosti*, formi svojstava vlastite duše, pa do *džezbe* i izrastanja i u očima ljudi, proteklo je trideset i tri godine. Kao da se promijenila i njegova uloga u ovome životu. Kako je prije svega osjećao da je “iz svoje nutrine gonjen” prema Bagdadu, nauci i nevidljivom duhovnom učitelju, iznenada je počeo osjećati, opet iz nutrine, pritisak da to što je proživio i naučio prenese i drugima. Kako je za mnoge neobjašnjivo šta ga je to moglo tjerati na napuštanje svega i odlazak u osamu i nepoznato, možda je još neobjašnjivije kako to da ga nešto može tjerati, dakle protiv njegove volje, da počne govoriti ljudima. Došlo je vrijeme novih, drugačijih, kriza. Sada je ‘Abd al-Qādir vjerovatno propitivao sebe, da li je ta sklonost ka predavanju, ipak, plod na neki način oživljenih strasti duše, ili je, ipak, porijeklo sklonosti izvan njega. Ovo ga je mučilo, pritiskalo, nije znao šta da radi.

Naređivao sam dobro a odvrćao od zla, i dok bijah u stanju sna i u stanju jave. Nekako me je nešto tjero da govorim. Toliko mi je pritiskalo srce da sam osjećao, ako ne progovorim, haman će me riječi koje bijahu u grlu ugušiti. Jednostavno, nisam mogao ušutjeti.⁴⁶

Premda se o predavanjima koja je držao Ġaylānī govori jednako, po svemu sudeći, postojali su različiti periodi te faze. U prvom, koja može biti nazvana “Prvi period predavanja”, kod ‘Abd al-Qādira dominira

⁴⁵ “Seyr fillāh, idenje u Jednoću postojanja Bića, u (spoznaji) Boga. Kroz utapanje i nestajanje u Božjem postojanju srce postaje čisto i čovjek odbacuje negativna svojstva, a kiti se samo lijepim svojstvima i postaje istinski dobar. Pod djelovanjem lijepih Božjih imena čovjek posmatra svijet i prosuđuje, ulazi u kosmos s većim spoznajama o Bogu i osjeća se bliže Bogu. Jedan od naziva za peti stupanj tarikatskog napredovanja, nefsi rādiyye – duša koja je zadovoljna.” Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijesko-tarikatskih izraza*, str. 209.

⁴⁶ Ibid, str. 26.

uznemirenost, ali druge vrste u odnosu na onu dotadašnju. Novi zadatak kao da mu se činio prekrupan. Razlog toga je, vjerovatno, izuzetno velika skromnost ali i svijest o težini zadatka pozivanja ljudi u vjeru, s obzirom na to da je to emanet koji je učenjacima ostavio sâm poslanik Muḥammed, alejhisselam. Ğaylānīju je trebala neka potvrda, neki savjet, da li da se odluči obraćati se ljudima ili ne, mada je, u slučaju negativnoga odgovora, razmišljao kako ugasiti silnu sklonost ka govorenju drugima, kako izaći iz *stanja* koje ga je na to naprosto primoravalo.

Nakon nekoga perioda, došao je (*u Bagdad*) čovjek iz Hamadana (*Hamadān*), rekoše da se zove Yūsuf al-Hamadānī, te da je *vrhovni duhovni starješina (qutb)* toga vremena. Odsjeo je u tekiji. Otišao sam do tekije, no, kada dođoh, ne nađoh ga tamo. Rekoše mi da je u podrumskim prostorijama. Sišao sam do njega, a on, kada me vidje, ustade. Posjede me, prekri (*dekom*) te mi navede sve moje *hâllove*. Olakšao mi je sve tegobe, a potom mi reče:

“Govori ljudima (*takallam ‘alā an-nās!*)”

Na to mu rekoh:

“Uvaženi gospodine, ja sam ipak stranac, maltene mutav (*ana raġul a‘ġamiyy quhn ahras*), kako da govorim na bagdadskoj fushi?!”

A on mi fino odgovori:

“Naučio si fikh, usuli fikh, mezhepska razilaženja, gramatiku, pravopis, tefsir Kur’ana. Zar je pogrešno tražiti od tebe da govoriš?! Popenji se na ċurs i kazuj. Vidim u tebi grozd koji će postati cijela palma.”⁴⁷

‘Abd al-Qādir je poslušao savjet *kutba* Yūsufa al-Hamadānīja te je odlučio definitivno dati na slobodu sklonosti prema kazivanju koju je osjećao u srcu i grudima. Posljedica je bila skoro nevjerovatna.

Na početku su kod mene sjedila dvojica ili trojica ljudi. Ubrzo su ljudi čuli za mene te se povećao broj slušalaca. Na koncu je mojim predavanjima znalo prisustvovati oko sedamdeset hiljada slušalaca.⁴⁸

⁴⁷ Ad-Dahabī, *Sayr A’lām an-Nubalā’*, tom XX, str. 446., 447.

⁴⁸ Ibid, tom XX, str. 447

Glas o njemu se sada prenosio ne samo Bagdadom već diljem islamskoga svijeta. Džemat okupljen oko Ġaylānija se širio. Još neku godinu je i dalje lutao i, s vremena na vrijeme, boravio u tekiji Ad-Dibbāsa. Uzvišeni Allah mu je omogućio posjedovanje skromnog ali za njega dostatnog prihoda, od kojega je izdržavao sebe ali i druge.

‘Abd al-Qādir je dobio halal zemlju. Jedan njegov vješt prijatelj sijao bi ju za njega. Hranio bi se s onim što bi zemlja rodila. Od pšenice je jedan drugi čovjek pekao hljeb. Tako bi svakoga dana dostavio Ġaylāniju četiri ili pet somuna (*argaf*) koje bi on podijelio ljudima koji bi bili kod njega prisutni, sve dio po dio. Ako bi šta preostalo, zadržao bi to za sebe. Šta god bi mu bilo poklonjeno, ne bi za sebe zadržao, već bi rekao:

“Stavi to pod serdžadu.”

Kada bi došao hizmećar, rekao bi mu:

“Oduzi to piljaru!”, ili “Oduzi to pekaru!”, ili slično.⁴⁹

Negdje 506. ili 507. godine po Hidžri, ubrzo nakon prihvatanja obaveze predavanja, uporedo s radom, Ġaylānī se oženio s prvom od svoje četiri žene. Imena i porijeklo tih žena su nam nepoznati. U životu će se oženiti četiri puta, imajući četiri supruge odjednom. Najstariji Ġaylānījev sin ‘Abd Allāh rođen je 508. godine, a pretpostavi li se da je začet na početku braka, dobijemo navedenu godinu ženidbe.⁵⁰

Čuli smo da je ‘Abd al-Qādir al-Ġīlī upitan:

“Zašto si se oženio?”

Na to je odgovorio:

“Nisam se oženio sve dok mi poslanik Muḥammed, alejhisselam, nije rekao: ‘Oženi se!’”

Na ovo mu pitalac prigovori:

“Poslanik, alejhisselam, naređuje olakšicu, a ljudima je obaveza slijediti osnovu propisa.”

Ne znam šta je Šejh odgovorio na to...

Dalje se od njega prenosi da je rekao:

⁴⁹ Ibn Haġar al-‘Asqalānī, *Ġubta an-Nāzir*, str. 25.

⁵⁰ Vidi: ‘Abd ar-Razzāq al-Kīlānī, *Aš-Šayḥ ‘Abd al-Qādir al-Ġīlānī*, str. 120.

“Želio sam ženu, jedno vrijeme, ali se ne odlučih ženiti iz straha da mi ne propadne vrijeme (*hawfan min takdīr al-waqt*). Pa se strpjeh dok ne dođe suđeno vrijeme ženidbe, te mi uzvišeni Allah podari četiri supruge. Svaka od njih pristala je na brak sa mnom svojevrijedno i rado.”⁵¹

1.6. Profesura na medresi Bab al-Azğ: Idenje od Allaha, sa zadatkom⁵²

Ġaylānī je nastavio duhovne borbe. Kako put koji je odabrao nema svoga kraja, nijednoga trena nije posustajao u tim borbama. Znao je da, koliko god do sada prešao, put je neizmjerljivo i dug i dubok. Ubrzo, dvije, odnosno tri godine po ženidbi, došlo je do novoga prijeloma u njegovome životu. Godine 509. ‘Abd al-Qādir je obavio svoj prvi hadž. Na put ka hadžu krenuo je na mekâmu *tedžrīda* (*at-tağrīd*).⁵³ Ubrzo je susreo ‘Adiyya ibn Musāfira,⁵⁴ koji mu se pridružio i koji se također nalazio na

⁵¹ Al-Imām al-‘Ārif Šihāb ad-Dīn Abū Hafs ‘Umar as-Suhrawardī, *‘Awārif al-ma’ārif*, Kairo, Dār al-Ma’ārif, 1993., tom I, str. 235.

⁵² “Seyr anillāh, idenje od Allaha (sa zadatkom). Kad je čovjek spoznao Boga i kroz tu spoznaju približio se Bogu, on sada i u mnoštvu vidi Jednost. On je postao podoban i sposoban, usavršen da djeluje među ljudima kao muršid (vodič) i ukazuje im na pravi put. Srce je toliko čisto da služi kao ogledalo na kojem se pokazuju refleksi i odbljesci slika iz duhovnog života. To je ujedno i manifestacija blizine Bogu. Jedan od naziva šestog stepena tarikatskog napredovanja – nefs-i merdijje.” Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza*, str. 209.

⁵³ “*Tedžrīd*, ispraznost srca od svega drugog osim Boga, tajno stanje derviša.” (Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza*, str. 213.) Sličnu definiciju nalazimo kod *najvećega šejha* Ibn ‘Arabīja: “*At-Tağrīd* je uklonjenost Bitka i svega osim Boga iz čovjekovoga srca (*al-qalb*) i *tajne* (*as-sirr*).” (Ibn ‘Arabī, *Kitāb Istilahat as-Sūfiyya*, str. 534.)

⁵⁴ *Aš-Šayḥ al-Imām Aš-Šālīḥ al-Qudwa Zāhid Waqtih Abū Muhammad ‘Adiyy ibn Šahr aš-Šāmī*, neko kaže *‘Adiyy ibn Musāfir*, pod ovim imenom je najpoznatiji *Ibn Ismā’īl ibn Mūsā aš-Šāmī al-Hakkārī*. Umro je, kako prenosi hafiz Ad-Dahabī, 557. godine, a doživio je oko osamdeset godina, što znači da je rođen negdje oko 477. godine, dakle nekih sedam godina nakon ‘Abd al-Qādira. Također se družio sa Ad-Dibbāsom i drugim prvacima toga vremena. Kako se prenosi, nastanio se sâm na planinama kod Mosula, u krajeve gdje niko ne živi, i tu sagradio tekiju. Približio se duhovnim borbama i samoćom Uzvišenom Allahu, pa se nikoga nije plašio, a tim krajem prolazili bi, s vremena na

istome mekâmu. Ubrzo su susreli u pustinji izvjesnu Abesinku koja je pošla na hadž nakon što je čula da na hadž dolazi izvjesni ‘Abd al-Qādir al-Ġaylānī “kome je uzvišeni Allah na srce odaslao *tedželijate* na način kako nikoga drugog darivao nije”, pa je poželjela upoznati ga. Nakon brojnih začudnih događaja na putu (‘Abd al-Qādir i ‘Adiyy išli su jednom stranom pustinje a Abesinka drugom), stigli su u Meku.

Dok činismo *tavaf*, uzvišeni Allah ukaza milost ‘Adiyyu, na nekome od stepeni na kojemu je On to htio, koji osta bez svijesti, pa neko reče: “Umro je.”

Tada ugledah onu djevojku kod ‘Adiyya, približavala mu se i govorila: “Proživio te Onaj Koji te usmrti. Slavljen neka je Onaj Čije *tedželijate* svjetlosti može podnijeti samo stvorenje koje On učvrsti. Stvorenja ne mogu ostati na svome mjestu uslijed pojavljivanja Njegovih Atributa, ako ih On ne podrži. Slave Njegove *Svetosti* osljepljuju horizonte razuma, a čari Njegove *Divote* oduzimaju razbor srca.”

Potom je uzvišeni Allah meni, i hvala Mu, milost ukazao, na jednome stepenu manifestiranja Njegove svjetlosti. Čuh kako mi neko govori u mojoj nutrini, te na kraju onoga što je rekao, čuh:

“‘Abd al-Qādire, ostavi formalni *tedžrīd* (*at-tağrīd az-zāhir*), a obaveži se *tefrīdom tevhida*⁵⁵ i *tedžrīdom tefrīda* (*wa’lzim tafrīd at-tawhīd wa tağrīd at-tafrīd*), pa ćemo ti pokazati Naše začuđujuće znakove. Pa nemoj Našu želju podrediti svojoj želji. Učvrsti svoje biće pred Nama, pa nemoj misliti da bilo kakva promjena dolazi od nekoga drugoga pored Nas. Neka te prekrije *svjedočenje* Nas. Održavaj sijela da bi se ljudi okoristili. Mi imamo posebne robove koje ćemo preko tebe Nama približiti.”

(*Kada sam došao sebi*) Abesinka mi reče:

vrijeme, samo pljačkaši, razbojnici. U to vrijeme posebno je bila poznata grupa kurdskih odmetnika koji su, njegovim beričetom, vraćeni kasnije na pravi put. Nikada nije ništa niti kupio, niti prodao, nikada nije uzeo bukvalno ništa od bilo kojega stvorenja. Koliko je bilo moguće nešto posaditi na mosulskim planinama i požnjati, toliko bi i jeo. Uzgajao je pamuk i time se ogrtao. Ako bi, u svojim lutanjima, susreo neke ljude, ovi bi se izuzetno mnogo okoristili njegovim prisustvom, pamteći to cijeloga života. Vidi: Ad-Dahabī, *Sayr A’lām an-Nubalā’*, tom XX, str. 342.-344.

⁵⁵ At-Tafrīd, “Tvoje egzistiranje s Istinitim uz sebe”. Vidi: Ibn ‘Arabī, *Kitāb Istilahat as-Sūfiyya*, str. 534.

“Ne znam, mladiću, šta ti ono bi danas. Nad tobom bijaše postavljen šator od svjetla, okružiš te melec i sve do neba. U tebe upriješe poglede sve *evlije* sa svojih *mekâma*...”

Nakon toga je otišla i nisam je više vidio.⁵⁶

Odmah po povratku s hadža, Ġaylānī je, uz uporedno održavanje predavanja, jer mu je na hadžu rečeno da održava sijela, opet krenuo u lutanja. Ovoga puta, sve mu je jasnije ali se javljaju i nove, također, nepredvidive situacije. Pored toga, i dalje je insistirao na stalnim borbama sa strastima duše, podsjećajući time uveliko na situaciju prvoga lutanja. Na neki način, onako kako je nakon događaja na hadžu ponovno oživio, kao da je, zbog njega, i sve oko njega oživjelo. Stoga i bi prozvan “Oživljavatelj” (*muhyī*).

Vraćao sam se u Bagdad s jednog od mojih lutanja. Bijaše to na dan džume 511. godine. Bijah bosonog. Prošao sam pored nekoga bolesnika koji mijenjaše boje lica, sasvim izmršavjelog. Obratio mi se.

“Esselamu alejkum, ‘Abd al-Qādire.”

Odgovorih mu na selam, a on mi se ponovno obrati:

“Približi mi se.”

Primakoh mu se, a on reče:

“Pomozi mi da sjednem”, pa mu pomogah i on sjede.

Odjednom, tijelo mu se popravi, izgled proljepša, boja povrati, te ga se prepadoh. Upita me:

“Prepoznaješ li me?”

Rekoh:

“Ne znam.”

A on reče:

“Ja sam vjera (*ad-dīn*). Bila sam oronula, kao što si vidio. No, uzvišeni Allah oživi me s tobom, pa si ti, stoga, ‘Onaj koji oživljava vjeru’ – Muhyī ad-Dīn.”

Rastali smo se te otidoh u džamiju. Sretne me neki čovjek te mi dade nanule i reče:

“Sejjide moj, Muhyī ad-Dīne.”

⁵⁶ Aš-Šaṭanūfī, *Bahġa al-Asrār*, str. 112.

Kada sam završio namaz, ljudi mi pohitaše u susret, ljubeći mi ruke i govoreći:

“*Muhyī ad-Dīne!*”

Niko me tako ranije nije zvao.⁵⁷

Kada bi se pobrojali svi događaji vezani za ‘Abd al-Qādira, bilo bi to zasebno veliko djelo. Nova lutanja donijela su i nova iskustva i nova zaduženja za Ġaylānija. Kao niti išta do tada, ni ova nova zaduženja nije priželjkivao već su se naprosto sama desila, bez njegovoga izbora.

U tvrđavi sada nazvanoj Tvrđava stranca (*barġ al-‘aġamī*), proveo sam jedanaest godina. Nazvana je tako uslijed moga dugog boravka u njoj. U toj tvrđavi sam se zavjetovao Uzvišenom Allahu da neću jesti sve dok ne budem nahranjen, i da neću piti sve dok ne budem napojen. Proveo sam tako četrdeset dana a da nisam ništa pojeo. Nakon četrdeset dana, dođe mi jedan čovjek, noseći sa sobom hljeb i hranu. Postavio je jelo preda me, okrenuo se i otišao. Duša samo što se nije bacila na hranu, uslijed silne gladi. Rekoh:

“Dragoga mi Allaha, nije mi dozvoljeno jer se zakleh Uzvišenom Allahu.”

Čuh jedan vrisak iz moje nutrine koji dozivaše: “Glad!”

Pored mene tada prođe Al-Muḥarrimī. Čuo je taj vrisak pa mi pride i reče:

“Šta to bi, ‘Abd al-Qādire?”

“To je vapaj *nefsa*, a *ruh* je miran kod svoga Gospodara, Uzvišenog i Silnog.”

“Dođi u Bāb al-Azġ”, reče mi, pa ode, ostavivši me.

Rekoh samome sebi:

“Ostavit ću ovo mjesto samo ako mi bude naredeno.”

Tada do mene dođe Abū al-‘Abbās al-Ḥiḍr, alejhisselam, i reče mi:

“Ustani i idi Abū Sa‘du!”

Tako otidoh do njega, kad on stajaše na vratima svoje kuće očekujući me. Kada sam stigao, reče mi:

“‘Abd al-Qādire, pa zar ti nije dovoljno što sam ti ja ono rekao?! Došao si kod mene tek kada ti je to *Ḥiḍr* naredio.”

⁵⁷ Aš-Šaṭanūfī, *Bahġa al-Asrār*, str. 109.

Potom me uveo u svoju kuću pa ugledah izuzetno fina jela. On me hranio zalogaj po zalogaj, sve dok ne osjetih sitost. Potom mi lično obuče *hrku*. Nakon toga sam puno vremena provodio s njime.⁵⁸

Poznati učenjak i derviški šejh Al-Muḥarrimī negdje se, polovinom petoga stoljeća po Hidžri, osamostalio i sagradio medresu na Bāb al-Azḡu.⁵⁹ Negdje u vremenu između ‘Abd al-Qādirovog prelaska na studij u privatnim medresama, period između 488. godine, kada Ġaylānī dolazi u Bagdad, i 503. godine, kada Ad-Dibbās otvoreno progovara o Ġaylānījevom visokome stepenu, ‘Abd al-Qādir je upoznao Al-Muḥarrimīja te je kod njega izučavao fikh. Ġaylānī je, dakle, već poznao Al-Muḥarrimīja, ali je tražio “posebno” ovlašćenje, potvrdu, Al-Mubāarakovog poziva da dođe u Bāb al-Azḡ. Kada je poslušao i odazvao se pozivu, Al-Muḥarrimī je proglasio ‘*Abd al-Qādira za muršidi kāmila*. No, ovo posljednje druženje s Al-Muḥarrimījem bilo je kratko jer veliki učitelj seli na bolji svijet već pred kraj 521. ili početkom 522. godine.

Po svemu sudeći, ‘Abd al-Qādir je, shodno dotadašnjoj praksi, tražio dodatnu potvrdu (*al-idn al-ma‘nawī*), da li da preuzme mjesto Al-Muḥarrimīja. Ujedno, desilo se da je osjećao kako ne može govoriti pa je, ujedno, i molio da mu se olakša artikuliranje misli.

Vidio sam Allahovog Poslanika, alejhisselam, prije podneva, u srijedu, 16. ševvala 521. godine. Upita me:

“Sinko, zašto ne govoriš?”

Odgovorih:

“Djede (*yā abatāh*), ja sam stranac (*‘aḡamiyy*), kako da govorim arapskom fushom u Bagdadu?!”

On mi reče:

“Otvori svoja usta.”

Otvorih usta, a on mi u njih puhnu sedam puta, potom mi se obrati:

“Govori ljudima! **‘Na putu Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj.**’⁶⁰”

⁵⁸ Aš-Šaṭanūfī, *Bahḡa al-Asrār*, str. 118., 119.

⁵⁹ Aḡ-Ḍahabī, *Sayr A‘lām an-Nubalā’*, tom XIX, str. 428.

⁶⁰ Kur’an, sura An-Naḥl, ajet 125.

Potom sam klanjao podne i sjeo. Dođe mi mnoštvo svijeta. No, zbrka mi se govor. Ugledah tada 'Alīja ibn Abī Ṭāliba, kerremallahu vedžhehu, preko puta mene. On mi reče:

“Sinko, zašto ne govoriš?”

Odgovorih mu:

“Djede (*yā abatāh*), nesređen mi je govor.”

Reče mi:

“Otvori usta.”

Otvorih usta, a on mi puhnu u njih šest puta. Upitah ga:

“Zašto ne upotpuniš to sa sedam puta?”

On mi odgovori:

“Iz edeba prema Allahovom Poslaniku, alejhisselam.”

Potom mi nestade iz vidika. A ja progovorih:

“Lovac na misao, poput lovca na bisere, uranja u more srca tragajući za biserima spoznaja, te ih izvlači na obalu grudi. Onda ih izvikuje na prodaju nudeći ih onome ko poznaje značenje jezika kojim govori. Potom za vrijednost njihove dragocjenosti kupuje najljepšu pokornost **u kućama koje se dopuštanjem Allahovim podižu**⁶¹.”⁶²

Vrijeme je prolazilo, glas o novome šejhu i muderrisu medrese Bāb al-Azḡ daleko se proćuo. Za razliku od prvoga perioda predavanja, Ġaylānī je pored predavanja općih tema uporedo radio i na *iršadu*. Ljudi su mu hrlili. Po svemu sudeći, tik nakon smrti Al-Muḡarrimīja, 522., odnosno 523. godine, otpočeli su radove na proširenju medrese. Tako je ukupan posao trajao oko pet godina. No, oko dvije godine nakon početka radova, na drugi svijet preselio je i voljeni šejh Ḥammād ad-Dibbās.

Kako prenosi njegov sin 'Abd al-Wahhāb, Ġaylānī je držao predavanja na Bāb al-Azḡu četrdeset godina, od 521. do svoje smrti 561. godine. U periodu nakon proširenja medrese pa do smrti, dakle od 528. do 561. godine, to jest trideset i tri godine, izdavao je pravna rješenja (*fatwa*).⁶³ Nakon izdavanja svake *fetve*, ponudio bi odgovor na uvid fekihima Iraka. Ni o jednoj fetvi nije razmišljao, već, nakon što bi je pažljivo proćitao,

⁶¹ Kur'an, sura An-Nūr, ajet 36.

⁶² Aš-Šaṭanūfī, *Bahḡa al-Asrār*, str. 58; predaju je zabilježio u skraćenoj verziji i At-Tādafī, *Qalā'id al-Ġawāhir*, str. 26.

⁶³ Vidi: Tāhā Zaydān, *'Abd al-Qādir al-Ġilānī*, str. 81., fusnota 7.

po nadahnuću bi dao odgovor. Kvalitet i potpunost odgovora izraženi u njegovim pravnim rješenjima svi su zadivili.

1.7. Vrhovno duhovno starješinstvo i smrt: Nasljedovanje Poslanika, alejhisselam⁶⁴

Ġaylānī je podijelio medresu na dva dijela. Prvi dio je bio namijenjen studentima, da u njemu slušaju predavanja i da uče. Drugi dio bio je tekija, namijenjena za činjenje *iršada* dervišima.⁶⁵ Džemat se konstantno povećavao te bi bilo veoma teško odrediti koliko je ‘Abd al-Qādir al-Ġaylānī stvarno imao učenika. Ipak, zahvaljujući njegovoj velikoj brizi o učenicima, što od njega, po pravilu, nasljeđuju svi *šejhovi kaderijskog* dervišskog reda, znao je njihov tačan broj, bez obzira na to što se stalno povećavao a mnogi dolazili tek da dobiju daljnju uputu u islam ili savjet za neki problem iz svakodnevnoga života, bez želje za pristupanjem *tarikatu*. U ovo se uvjerio i već spominjani As-Suhrawardī.

Upitao sam ‘Abd al-Qādira o njegovim *muridima*:

“Imam dvanaest hiljada *murida*. Spomenem ih poimenično svake noći, i dragome Allahu uputim dovu za svakoga od njih pojedinačno, za njihovu konkretnu potrebu. Ukoliko neki *murid* počini grijeh, neće ga dugo držati ta strast, već će se odmah iskreno pokajati, kako se grijeh ne bi ustalio.⁶⁶

Sigurno su i zbog ove pažnje mnogi hrlili kod njega, u njegovo društvo, koje im nikako nije moglo naštetiti. Mnoge predaje bilježe kako je, nakon ustaljenja *hāla* i završetka proširenja medrese, Ġaylānī uvijek išao u društvu, nikada sām. Bez obzira na to kako zauzet bio, za učenike je uvijek pronalazio vremena. Nije mu bio bitan njihov broj, već istinska briga za njihovo dobro. Na ovome tragu, svaki *kaderijski šejh*, a i svaki *šejh* uopće, trebao bi u prvi plan staviti brigu prema svojim *učenicima*, i

⁶⁴ “Vāris, Poslanikov nasljednik. Sedmi stupanj tarikatskog napredovanja.” Fejzulah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza*, str. 215.

⁶⁵ ‘Abd ar-Razzāq al-Kīlānī, *Aš-Šayḥ ‘Abd al-Qādir al-Ġīlānī*, str. 290.

⁶⁶ At-Tādafī, *Qalā'id al-Ġawāhir*, str. 31.

svim ljudima uopće. Lične stvari morao bi potisnuti u drugi plan, što jeste teško, ali je to put kakav se od jednoga *šejha* očekuje. Kako smo vidjeli, duhovno zreo vjernik, dobio zadatak *iršada* ili ne dobio, trebao bi osjetiti i prepustiti se dašcima *sudbine*. Tako će prihvativši, ukoliko dobije za zadatak *iršad*, ne samo intelektualno, znati da mu je to osnovna životna preokupacija. Kako se može vidjeti iz ‘Abd al-Qādirovog života, nošen *sudbinom*, ostavio je sve što čovjek na ovome svijetu cijeni: porodicu, zemlju, ugled, imetak..., da bi se odazvao zovu *sudbine*. Zanimljivo je, također, što nijedan Ġaylānījev biograf ne bilježi bilo kakvu predaju u kojoj je ‘Abd al-Qādir insistirao kod nekoga da uradi onakav preokret i onakvo odricanje u svome životu kakav je on napravio. Drugim riječima, ‘Abd al-Qādir nije nikoga teretio onim čim je sâm bio terećen, nije smatrao da svi moraju imati takav težak put kakav je on imao. Jer sve je diktat *sudbine*, stoga je i svačiji put različit. A ukoliko neko posrne na tome putu, umjesto da ga ukori, Ġaylānī je čak i unaprijed molio dragoga Allaha da tom vjerniku oprost. Brigu prema drugima stavio je ispred staranja za samoga sebe. Stoga ni ne čudi da se broj posjetilaca, polaznika medrese te duhovnih učenika ‘Abd al-Qādira konstantno povećavao. I taj broj od dvanaest hiljada nije bio broj za prikupljanje slave, već broj dnevnih obaveza kojih se vrlo rado i ozbiljno prihvatio. Kao da je svakoga od svojih *murida* nosio na duši, u srcu, s njime se poistovjećivao, s njime se radovao i tugovao. Dvanaest hiljada obaveza, a nikakve materijalne nagrade. Stoga su u pravu oni koji kažu da je biti *šejh*, u stvarnome i punom smislu tih riječi, odnosno *učitelj*, izuzetno teška i odgovorna obaveza. Takve osobe moraju odisati ljubavlju, moraju biti simbol brižnosti i otvorenosti, dostupnosti i istinske radosti prilikom viđenja. A ‘Abd al-Qādirova ljubav i briga išle su i mnogo dalje.

Upitao sam *Mālīka*, čuvara Vatre:

“Ima li kod tebe mojih prijatelja?”

Odgovori mi:

“Nema.”

Allahove mi siline, moje ruke nad mojim *muridima* su poput nebesa nad Zemljom. Ako neki moj učenik nije dobar, pa ja sam dobar. Tako mi siline moga Gospodara, moje dvije noge neće prestati ići pred

moga Gospodara, Uzvišenoga i Silnog, sve dok i mene i sve vas ne uvede u *Džennet*.⁶⁷

Za razliku od, naročito danas, veoma često prisutnog nametanja novacima, Ğaylānī je naglašavao da ono što dovodi pravoga *murida* do njega nije ni njegova specifična narav i pažnja, već sâm Uzvišeni Allah. Stoga, bez obzira na popularnost koju neki *učitelj* može u nekome vremenu i na određenome teritoriju imati, od *novaka* se traži da moli Uzvišenoga Allaha za uputu, da mu pokaže kojemu *učitelju* treba otići. Na ovaj način i *šejh* i *murid* sigurni su u svome *nijetu*. Tek onda na red dolazi *šejhova* briga i ljubav prema učenicima.

Šejh ‘Abd al-Qādir je govorio na sijelu kome je prisustvovao veliki broj slušalaca. Govoreći tako, na srce mu dođe, te reče:

“Ove moje dvije stope, nad vratom su svakoga Allahovoga *evlije* (*qadamayy hādīhi ‘alā raqaba kulli qaliyy Allāh*).”

Na to usta šejh *Al-Hiyī*, pope se do *Šejha* na čurs, uze njegove noge i stavi ih sebi na vrat. Tada i svi prisutni ispružiše svoje vratove.⁶⁸

Govoreći o ovoj predaji, u nizovima i nizovima *seneda*, Aš-Šaṭanūfī je pobrojao ukupno četrdeset i sedam duhovnih učitelja Bagdada, dodavši: “i mnogi drugi”. No, ne samo na tome skupu, već, kako se prenosi, i na mnogim drugim, u mnogim drugim gradovima. Zabilježeno je i da su i oni koji mogu vidjeti ili osjetiti prisutnost meleka, čuli kako su spomenute ‘Abd al-Qādirove riječi potvrdili i melec. S obzirom na to da je Ğaylānī ove riječi izrekao javno, njegovo vrhovno duhovno starješinstvo (*qutbiyya*) naziva se *otvoreni kutbijet*. Kako je kasnije prenio šejh Halīfa, koji je u Bagdadu bio poznat po čestim viđenjima Poslanika, alejhisselam, u snu, ono što je javno izrekao Ğaylānī, istina je.

Vidio sam Allahovoga Poslanika, alejhisselam, i rekoh mu:

“Allahov Poslaniče, šejh ‘Abd al-Qādir je rekao:

‘Ove moje dvije stope, nad vratom su svakoga Allahovoga *evlije*.’”

⁶⁷ Ibid, str. 30.

⁶⁸ Aš-Šaṭanūfī, *Bahġa al-Asrār*, str. 22.

A on, alejhisselam, mi odgovori:

'Istinu je rekao šejh 'Abd al-Qādir. A kako i ne bi kada je on *kutb* a ja ga nadgledam?!''⁶⁹

U predajama je naveden i tačan broj, čak i sasvim konkretna geografska mjesta, na kojima su ljudi pognuli glave.

Tri stotine i trinaest Allahovih *evlija* pognulo je svoje glave, na *Šejhove* riječi, u različitim krajevima zemaljske kugle. U to vrijeme u *Haremi Šerifu* bilo ih je sedamnaest. U Iraku šezdeset. U neaparskome svijetu četrdeset. U Šamu trideset. U Egiptu dvadeset. U zemljama Magreba dvadeset i sedmero. U Jemenu dvadeset i troje. U Abesiniji jedanaest. Među onima na barijeri prema narodima Jedžudža i Medždudža, sedmero. Na Cejlonu (*Sarnadīb*) sedmero. Na planini Qāf četrdeset i sedam. A na otocima Atlantskoga okeana dvadeset i četvero.⁷⁰

Na upit svoga bratića, 'Adiyy ibn Musāfir je potvrdio da je riječ o *otvorenome kutbijetu*. Kako je objasnio, svako vrijeme ima svoga jedin-stvenoga, prvoga, *evliju (maqām al-fardiyya)*. Ali je samo 'Abd al-Qādiru naređeno da svoj *mekām* javno obznani. To mu je baš naređeno, nije bilo pitanje njegove volje, jer, kako je zaključio 'Adiyy, i meleki su pristali učiniti *sedžu* Ademu, alejhisselam, tek nakon što je izdata naredba za to. Fejzulah efendija Hadžibajrić kaže da je *otvoreni kutbijet* bio skriven od Husayina, unuka poslanika Muḥammeda, alejhisselam, koji je prvi *otvoreni kutb*, do 'Abd al-Qādira, koji je drugi *otvoreni kutb*.⁷¹ Kao treći, posljednji, *otvoreni kutb* u tesavufskoj literaturi se ističe imam Al-Maḥḍī.

Posljednji datum koji je ostao precizno zabilježen iz 'Abd al-Qādirovog života jeste 560. godina, godina dana pred 'Abd al-Qādirovu smrt. Ġaylānī je s još nekoliko ljudi, među kojima je bio i njegov sin 'Abd al-Wahhāb, sjedio u svojoj tekiji. Bilo je pred kraj džumanskoga

⁶⁹ Ibid., str. 27.

⁷⁰ Ibid, str. 28.

⁷¹ Vidi: Fejzulah Hadžibajrić, 817. komentar na bejtove u drugoj svesci "Mesneviye", u knjizi: Mevlana Dželaludin Rumi, *Mesnevija*, tom II, str. 249.

dana, mjesec džumadel uhra. Držao je predavanje kada se pojavio jedan mladić, lijepoga izgleda, sjeo je pokraj ‘Abd al-Qādira, nazvao mu selam i predstavio se kao mjesec redžep, koji je došao obradovati ga i reći mu šta je Ğaylānīju i stanovnicima Bagdada suđeno da se dogodi u tome mjesecu. Naredni put mu je, u nedjelju, došla osoba “izuzetno morskog izgleda”, koja mu je, također, nazvala selam i predstavila se kao mjesec šaban, te mu poručila da će se u tome mjesecu dogoditi stradanje Bagdada, sukob u Hidžazu i rat u Horosanu. Tako se i desilo. Potom se Ğaylānī razbolio u jednome od dana mjeseca ramazana. Kada je nastupio ponedjeljak, dvadeset i deveti dan mjeseca ramazana, došla mu je jedna osoba skoro nevjerovatno lijepoga izgleda, na kojoj se odavala dostojanstvenost. Nazvala mu je selam i predstavila se kao mjesec ramazan. Rekla mu je da je to posljednji susret Ğaylānīja s njim. I stvarno, ‘Abd al-Qādir je preselio na bolji svijet u mjesecu rebiul-ahiru druge godine, ne dočekavši naredni mjesec ramazan. Nagovijestio je to i drugima, rekavši jednom za vrijeme predavanja:

“Uzvišeni Allah ima neke Svoje robove kojima dolazi mjesec ramazan da ih opomene, ako su u tome mjesecu bolesni ili ako ih zadesi siromaštvo.

‘Kakvi ste u odnosu na ono što vam je u meni propisano?’ ”⁷²

Kako je istakao ‘Abd al-Wahhāb, svaki kalendarski mjesec bi došao u ljudskome liku Ğaylānīju prije nego bi nastupio mladi mjesec, pa ako bi Uzvišeni Allah u tome mjesecu odredio teškoće, kalendarski mjesec bi došao u neugodnom liku, a ako je Uzvišeni Allah u njemu odredio dobro, berićet i zdravlje, kalendarski mjesec bi došao u lijepome liku.

Jedna od čestih duhovnih praksi ‘Abd al-Qādira bila je pri/sjećanje smrti, događaj koji nijedna “živa duša neće izbjeći”. Shodno njegovom specifičnom nauku o pitanju *sudbine*, s jedne strane, te shodno Kur’anskom naučavanju o drugome svijetu koji je vječan, za razliku od ovoga svijeta koji je, shodno riječima Muḥammeda, alejhisselam, samo san, Ğaylānī je duhovnom praksom sjećanja na smrt želio kod ljudi probuditi svijest o izvanrednom i sjajnom iskustvu kojega čovjek može doživjeti, a to je

⁷² Aš-Šaṭanūfī, *Bahğa al-Asrār*, str. 50., 51.

povratak čovjeka svome izvoru: Uzvišenom Gospodaru. Ta neopisiva radost koju osjećaju vjernici dovodi do skoro potpunog potiskivanja straha od smrti. I smrt, i njen glasnik – melek smrti, ustvari, su vijesnici dobra za čovjeka, izaslanici koji najavljuju dosezanje punine bîvanja. Iz toga razloga je Ġaylānī molio uzvišenoga Allaha da mu izravno On uzme dušu, ne melek smrti, jer, kako je cijeli svoj život posvetio uzvišenom Gospodaru, tako je želio da mu i smrt bude u cijelosti posvećena samo Njemu. I čovjek, i meleci, i sve što postoji, samo su odrazi razigranosti djelovanja Božijih Lijepih Imena i Atributa pa je i svako svjedočenje zbilje bilo koje *stvari*, ustvari, svjedočenje ljepote dragoga Boga. ‘Abd al-Qādir je dosegao takav duhovni stepen da je svaka misao o smrti kod njega budila najtoplija intimna iskustva, tjerajući ga na plač radosti, stanje koje bi se ubrzo prenijelo i na osobu koja bi se tada nalazila u njegovoj blizini. Na koncu, takvo stanje prenijelo se i na sâmog meleka smrti koji je, bîvši obaviješten o duhovnome stanju i mislima ‘Abd al-Qādira, i sâm zaplakao.⁷³

‘Abd al-Qādir al-Ġaylānī umro je 8. rebiul-ahira (četvrti mjesec po hidžretskom kalendaru) 561. godine, odnosno 11. februara 1166. godine. Kako je zabilježeno, posljednje što je izgovorio bile su riječ *kelimei šehadeta*, a potom je četiri puta izgovorio ime uzvišenoga Gospodara: “Allāh”. Potom je izdahnuo.⁷⁴

2. Djelo

U ovome poglavlju jednostavno ćemo pobrojati ‘Abd al-Qādirova djela, istaknuvši ono što smo nazvali djelima koja je svojeručno napisao, potom ćemo pobrojati njegova zapisana predavanja i, na kraju, djela koja su njegovi učenici i kasniji sljedbenici i simpatizeri zapisali, pozivajući se na njega.

⁷³ Vidi: ‘Abd al-Qādir al-Ġaylānī, *Fī al-Bātin wa Az-zāhir al-Musammā: Ġalā’ Al-Hātir*, Damask, Dār Ibn al-Qayyim, 1997., str. 151.

⁷⁴ Fejzulah Hadžibajrić, *Hazreti Abdul-Kadir Gejlanijina oporuka sinu*, str. 170.

2.1. Ğaylānījeva djela koja je svojeručno napisao

S obzirom na to da je njegov metod poduke bio *usmena* tradicija, vjerovatno je to razlog što je od ukupnog izuzetno velikog doprinosa *islamu* i *tesavvufu* ovaj aspekt, namjerno za/pisana riječ, mnogo manji.

a) *Al-Ğunya li Tulibī Tariq al-Haqq ‘Azz wa Ğall*, (“Ono što je dostatno tragaocu na putu Silnog i Uzvišenog Boga”). Opširno djelo u kojemu je ‘Abd al-Qādir izložio kompletan islamski nauk, od osnova vjere, *fikha* i *akaida*, preko tradicijskih blagdana, pa do posljednjega poglavlja o *tesavvufu*. Djelo je napisano na arapskome jeziku. “Al-Ğunya” je doživjela dva izdanja:

- Bejrut, Dār al-Kutub al-’Ilmiyya, 1997., u dva toma.
- Damask, Dār al-Albāb, bez god. izdanja.

b) *Muhtasar ft ‘Ilm ad-Dīn*, (“Presjek prikaza vjerske znanosti”). Riječ je Ğaylānījevom djelu čiji se jedini primjerak rukopisa čuva u *Vaticanu*, pod brojem 1458, signatura “R G Miscell III 863 (16). Ovo djelo je objavljeno dvojezično, na arapskom izvorniku i u prijevodu na talijanski jezik. Uskoro se očekuje i prijevod na naš jezik.

c) *Hamsata ‘Ašara Maktūban*. (“Petnaest pisama”). Riječ je o petnaest pisama Ğaylānīja. Nije poznato kome ih je uputio niti kada, a napisana su na perzijskome jeziku. U toku je sređivanje prijevoda na bosanski jezik. Djelo je još u rukopisu, kao i rukopisni prijevod na arapski jezik, a objavljen je prijevod na engleskom jeziku.

- *Hamsata ‘Ašara Maktūban (Fifteen Letters)*, preveo *Muhtar Holland*, Hollywood, Al-Baz Publishing, 1997.

2.2. Zapisana ‘Abd al-Qādirova predavanja

Uglavnom ne postoje podaci ko ih je zapisao te ne postoji konkretna predaja koja bi nam sasvim jasno potvrdila da ih je Ğaylānī lično autorizirao. Ipak pretpostavljamo da jeste. Ovih djela ima pet.

a) *Al-Faḥ ar-Rabbānī wa Fayḍ Ar-Rahmānī* (“Gospodareva otvaranja i emaniranja od Samilosnoga”). Riječ je o ukupno šezdeset i dva predavanja.

- Damask, Dār al-Albāb, 2002., 2003.
- Karači, Madīna Publishing Co., 1989.
- *The Sublime Revelation*, prevodilac na engleski jezik *Muhtar Holland*, Houston, Al-Baz Publishing, 1992.

b) *Futūḥ al-Ġayb*. (“Otvorenja skrivenoga”). Riječ je o sedamdeset i osam ‘Abd al-Qādirovih predavanja.

- Damask, Dār al-Albāb, 1986.
- *Die Futūḥ al-Gaib des ‘Abd al-Qādir*, prevodilac na njemački jezik *W. Braune*, Berlin i Leipzig, Walter de Gruyter & Co., 1933.
- *Futuh al-Ghaib (Revelations of the Unseen)*, prevodilac na engleski jezik *Muhammad Ashraf*, Lahore, 1986.
- *Revelations of the Unseen (Futūḥ al-Ghaib)*, prevodilac na engleski jezik *Muhtar Holland*, Houston, Al-Baz Publishing, 1992.

c) *Al-Malfūzāt*. (“Govori”). Zbirka predavanja ‘Abd al-Qādira izloženih u vidu jedinstvenoga teksta, obimom poput djela “Futūḥ al-Ġayb”. Uglavnom je dijelo pripojeno posljednjemu, šezdeset i drugom, predavanju sakupljenome u knjizi “Al-Faḥ ar-Rabbānī”.

- u djelu “Al-Faḥ ar-Rabbānī wa Fajd ar-Rahmānī”, Damask, Dār al-Albāb, 2002., 2003.
- *Malfūzāt (Utterances)*, prevodilac na engleski jezik *Muhtar Holland*, Houston, Al-Baz Publishing, 1992.

d) *Ġalā’ al-Ḥātir: Fī al-Bātin wa az-Zāhir* (“Razumijevanje misli: o unutarnjemu i izvanjskome”). Riječ je o trideset i tri Ġaylānījeva predavanja. Veoma su stilom slična djelima “Al-Faḥ ar-Rabbānī”, “Futūḥ al-Ġayb” i “Al-Malfūzāt”. U toku je priprema komentara ovoga djela na bosanskome jeziku.

- Damask, Dār Ibn al-Qayyim, 1997.
- Lahore, Maktaba Nabawiyya, bez god. izd; uz originalni tekst dat je i prijevod na urdu jezik, bez imena prevodioca.
- *Jalā’ al-Kawatir (The Removal of Cares)*, prevodilac na engleski jezik *Muhtar Holland*, Ft. Lauderdale, Al-Baz Publishing, 1997.

e) *Dīwān al-Imām al-Ġilānī* (“Zbirka pjesama imama Gejlanija”) Radi se o zbirci ‘Abd al-Qādiriovih stihova koje je iz različitih autentičnih djela sakupio i sistematizirao vrijedni dr Yūsuf Ṭāhā Zaydān. Stihovi su poredani tematski, a na kraju knjige uvršteno je i poglavlje “‘Aqīda al-Bāz al-Ašhab”. Sām *divan* dr. Zaydān je radio pozivajući se na rukopise.
- *Dīwān ‘Abd al-Qādir al-Ġilānī*, Bejrut, Dār al-Ġayl, 1998.

2.3. Različite predaje koje su ‘Abd al-Qādirovi sinovi ili učenici prenijeli od njega

Skoro da je nemoguće pobrojati sva djela ove vrste. Veoma se često pojavljuju novi naslovi knjiga koje se pripisuju ‘Abd al-Qādiru. Najčešće je riječ o već objavljenim djelima, ali sada pod novim naslovom, ili, pak, o objavljenim rukopisima ali koji se ne ubrajaju u autentična Ġaylānījeva djela. Ograničit ćemo se samo na ona u kojima smo, nakon pregledanja, uočili specifičnosti te ih kao takve i koristili u našem radu.

a) *Sirr al-Asrār* (“Tajna tajni”). Skoro da nema suvremenog biografa Ġaylānīja koji ovo djelo ne uvrštava u njegova autentična djela. Nije poznato ko bi mogao biti autor ovog sjajnog djela, odnosno kompilator.

b) *Al-Fuyūdāt ar-Rabbāniyya fī al-Ma’ātir wa al-‘Awrād al-Qādiriyya* (“Emaniranje od Gospodara kroz *kaderijske* predaje i učenja”). Autor djela je *Al-Hāġġ Ismā’īl ibn as-Sayyid Muhammad Sa’īd al-Qādirī*. Knjiga predstavlja sjajnu zbirku različitih *poslanica*, na osnovu čijega se sadržaja i stila izlaganja može potvrditi da je riječ o ‘Abd al-Qādiriovom učenju.

c) *As-Safīna al-Qādiriyya* (“Kaderijska lađa”). Najčešće se pripisuje ‘Abd al-Qādiru, na izdanjima i piše da je autor “Aš-Šayh ‘Abd al-Qādir al-Ġilānī”. Sastoji se iz dvije poslanice: “As-Aalāt as-Suġrā” i “Hizb al-Wasīla”, koji se pripisuju Ġaylānīju, a obično uz njih ide i komentar.

d) *Al-Awrād al-Qādiriyya* (“Kaderijska učenja”). Kako i sâm naslov sugerira, riječ je o zbirci *dova* i *salavata* koji se vežu za Ġaylānīja. Zavisno od izdanja do izdanja, jedan dio teksta je čak i vokaliziran.

3. Nauk

U posljednjemu poglavlju ovoga rada osvrnut ćemo se na misao 'Abd al-Qādira, ono što možemo zaključiti, pozivajući se na njegov život, praksu i predavanja koja je držao. Kako bi iscrpan prikaz Ġaylānījeve misli zahtijevao neuporedivo više prostora od jedne ovakve studije, ovoga puta ćemo se opredijeliti samo za dva aspekta njegovoga nauka. Prvi se odnosi na njegov doprinos na polju širenju nauka tesavvufa, a drugo se odnosi na derviški red *kaderija* čiji je 'Abd al-Qādir osnivač.

3.1. Doprinos na polju širenja tesavvufske misli

Vrijeme u kojemu je živio Ġaylānī obilježeno je rekli bismo završenom podjelom nekada jedinstvenog odgojno-obrazovnog procesa na proces osnovnog obrazovanja (*ta'lim*) i proces duhovnoga odgoja (*tarbiya*). Ovo će doprinijeti da sve islamske države prepoznaju kao svoj strateški plan, između ostaloga, ulaganje u sistematsko obrazovanje, dočim se proces duhovnoga odgoja sve više ili doživljava kao nešto ekscentrično ili kao nešto što treba tek pridodati obrazovnome procesu. Razmatrajući Kur'ansko-sunetski nauk, i pored snažnoga insistiranja na obrazovanju, može se prepoznati da je prioritet, ipak, dat procesu odgoja. Naravno, bilo je državnika, čak i sâmih vladara, koji su uvijek spremno podržavali aktivnosti duhovnih učitelja, ali je obrazovni sistem onaj kojemu je poklanjana veća pažnja. Kako je broj osoba zainteresiranih za poduku rastao, širenjem države, i uzevši u obzir sve veći interes za ozbiljno bavljenje islamskim znanostima koji je dolazio i od nemuslimana, uz transformaciju i institucionalizaciju obrazovnoga procesa, te odveć razuđen nauk i metode rada duhovnih učitelja, prirodnim se javila potreba za institucionaliziranjem tesavvufskog nauka. Iz te povijesne nužnosti dolazi do organizacije derviša u derviške redove, pri čemu je svaki red njegovao svoj specifičan metod rada (*usūl*). Redovi će se kroz povijest dalje granati u podgranke (*kôl*, ili *far'*), ali se kao osnovni ističu njih dvanaest: kaderijski, rifajijski, nakšibendijski, mevlevijski, halvetijski,

bajramijski, šazilijski, bedevijski, bektašijski, dessukijski, sadijski i sinanijski.⁷⁵

Kao što je došlo do institucionalizacije obrazovnoga procesa i derviških redova, kao nužnost se javila i sistematizacija onoga segmenta tesavufskoga nauka koji je služio kao odbrana pred čestim napadima jednoga dijela pravnika (*fuqahā*). Tesavvufska literatura ove vrste nikada nije poprimila formu apologetskih djela iz oblasti islamske teologije, ali im je jako sličila, jer je uvijek pisana ciljano dvjema grupama: onima koji napadaju tesavvuf i njegovo učenje, i onima koji se interesiraju za tesavvuf. Iz toga razloga, klasična djela tesavvufa uvijek tretiraju slijedeća pitanja: vjerovanje (*'aqā'id*), obredoslovna praksa i međuljudski odnosi (*fiqh*), povijest tesavvufa, pojmovnik i različiti problemi iz oblasti tesavvufa, te kao dodatke liste načina zazivanja Lijepih Božijih Imena (*adkār*) i dnevnih zaduženja (*awrād*).

Svojevrstu institucionalizaciju klasične tesavvufske literature, kako se ona u djelima označava, pronalazimo kod poznatoga teologa i mutesavvifa Abū al-Qāsima 'Abd al-Karīma ibn Ḥawāzina al-Qušayrīja (rođen 376./986. godine).⁷⁶ Ovaj tesavvufski klasik je, nakon početnog općeg studija, bio snažno privučen ličnošću duhovnoga učitelja (*šayḥ*) Abū 'Alīja Ad-Daqqāqa, čiju je kćer Fāṭimu al-Qušayrī kasnije oženio. Premda je duhovno odgajan metodama šejha Ad-Daqqāqa, Al-Qušayrī je, ipak, zadržao i snažnu vezu sa svojim šafijskim učiteljima u fikhu: Abū Bakrom Muhammadom ibn Bakrom At-Tūsījem (umro 420./1029. godine) i Abū Bakrom ibn Fūrakom (umro 406./1015.-1016. godine), koji mu je predavao i teologiju ešarijske škole, te s ešarijskim učiteljem u teologiji Abū Ishāqom al-Isfarā'inījem (umro 418./1027. godine).

⁷⁵ Vidi: Fejzulah Hadžibajrić, "Uvodne tesavvufske interpretacije Abdulaha Bošnjaka", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1972., broj I, str. 46.

⁷⁶ Ovaj jako zanimljivo primjećuje Dilaver Güler u omanjoj ali izuzetno interesantnoj knjizi "Abd al-Qadir Jilani". I pored nekih nedostataka, knjiga je bitna jer donosi pored kraćega presjeka života i djela Ğaylānīja i mnoštvo originalnih ideja autora iz čega zaključujemo da je njenome pisanju prethodilo ozbiljno istraživanje. Vidi: Dilaver Güler, *Abd al-Qadir Jilani*, na engleski jezik preveo: Hanife Öz, Istanbul, Insan Publication, 2008., str. 15., 16. Na ovu knjigu mi je pažnju skrenuo prof. Samir Krluč, pa mu se i ovim putem najtoplije zahvaljujem.

Njegova odanost teologiji i teozozima sigurno je dodatno učvršćena nakon zajedničkoga odlaska i međusobnog druženja na hadžu s Abū Muhammad al-Ġuwaynījem (umro 438./1047. godine), ocem poznatog “imama oba Harema” ‘Abd Allāha ibn Muhammad al-Ġuwaynīja an-Naysābūrīja (umro 478./1087. godine).⁷⁷ Temeljito poznavajući sve događaje kroz koje je prošla znanost *kelāma*, i lično iskusiivši sukobe između pristalica različitih teoloških škola, zasigurno je na osnovu apologetskih djela *kelāma* identičan metod primijenio i u svojim djelima iz oblasti tesavvufa, a što se naročito primijeti u njegovom najpoznatijem sufijskom djelu “Kušejrijeva poslanica” (*Ar-Risāla al-Qušayriyya*),⁷⁸ koja, osim spomenutih klasičnih pitanja, sadrži i kratke biografije tesavvufskih prvaka.

Nakon imama Al-Qušayrīja, kako je poznato, ovaj zadatak istodobne odbrane tesavvufa pred sve većim napadima učenjaka odanih svijetu materije te promoviranja njegove misli i prakse, nastavio je slavni imam Abū Hāmid al-Ġazzālī (umro 505./1111. godine). Njegov metod, skoro identičan onome Al-Qušayrīja samo mnogo razrađeniji i opširniji, najzornije je iskazan u slavnom djelu “Oživljavanje vjerskih znanosti” (*Ihyā’ ulūm ad-Dīn*). Abū Hāmid al-Ġazzālī, koji je različito od Al-Qušayrīja, do iskustva tesavvufa stigao nakon velike duhovne krize⁷⁹, najčešće se predstavlja kao učitelj koji je uspio približiti “službeno učenje islama i tesavvuf”. Ne ulazeći ovdje u nepreciznost navedenoga izričaja, složit ćemo se da je Al-Ġazzālī nastavio rad na polju istodobnog propagiranja i odbrane tesavvufa na tragu Al-Qušayrīja. Ne bi trebalo smetnuti s uma da su i jedan i drugi bili šafije-ešarije.

U narednom periodu zadaću širenja tesavvufskoga nauka i njegovoga predstavljanja i oponentima i ljubiteljima nastavio je ‘Abd al-Qādir al-Ġaylānī. Različito od svojih prethodnika, Ġaylānī je bio hanbelija i što

⁷⁷ Vidi: *Encyclopaedia of Islam*, Leiden, 1986., tom V, str. 526

⁷⁸ Vidi: ‘Abd al-Karīm Al-Qušayrī, *Ar-Risāla al-Qušayriyya fī ‘ilmi at-Tašawwuf*, Bejrut, Dār al-Ġayl, bez god. izd.

⁷⁹ O Al-Ġazzālīju i pitanju Al-Ġazzālījevog dolaska do tesavvufa najbolje je konsultirati njegovo poznato djelo, svojevrsnu duhovnu autobiografiju: “Izbavljenje od zablude”. Abū Hāmid al-Ġazzālī, *Al-Munqīd min Ad-Dalāl wa Al-Mūsīl ilā Dī al-‘Izza wa al-Ġalāl*, Našr Mawqī‘ al-Falsafa al-Islāmiyya, bez mjesta izd., 2002., str. 32.

se tiče fikha i što se tiče teologije,⁸⁰ ali, što je veoma zanimljivo, izdavao je pravna rješenja i po metodologiji šafijske pravne škole. Pored toga, njegovo najobimnije djelo: “Ono što je dostatno tragaocima na putu Istinitog, Silnog i Uzvišenog” (*Al-Ġunya li t̄alibī tarīq al-Haqq ‘azza wa ġalla*) u potpunosti formom odgovara Al-Qušayrījevoj “Poslanici” i Al-Ġazzālījevome “Ih̄jâu”.

Usudili bismo se još reći da je ovaj metod pisanja o tesavvufu u narednom vremenskom razdoblju zaokružen u djelu “Al-Futūḥāt al-Makkiyya” poznatog Ibn al-‘Arabīja. Iako sadržaj ove svojevrsne enciklopedije tesavvufa uveliko i razradom i obimom prevazilazi okvire djela Al-Qušayrīja, Al-Ġazzālīja i ‘Abd al-Qādira, u njemu se mogu prepoznati identične teme: vjerovanje, obredoslovlje, međuljudski odnosi te brojna pitanja iz oblasti tesavvufa.⁸¹ U ovome djelu postavljen je izuzetno visok standard jezika tesavvufa te Ibn ‘Arabījev književni opus, ustvari, označava početak jedne druge vrste tesavvufske literature koja više nema za cilj koliko je to moguće više približiti nauk tesavvufa oponentima i ljudima svakidašnjice, već ga iskazati u svoj njegovoj kompleksnosti i punini, što će, nesumnjivo, dovesti i do selekcije među čitateljima. Rukovodeći se Ibn ‘Arabījevim objašnjenjem razloga pisanja njegovog, možda, najpoznatijeg djela “Dragulji poslaničke mudrosti” (*Fusūs al-Hikam*), zaključili bismo da se pored prepoznavanja zahtjeva vremena, veliki Ibn ‘Arabī u svome pisanju opredijelio baš za ovakav metod i iz razloga što je tako naprosto instruiran iz obzorja “višega duhovnog svijeta”.⁸²

⁸⁰ Napominjemo da je nužno razlikovati autentični hanbelijski teološki nauk od onoga kakvog kasnije, i danas, zagovara većina neohanbelijskih učitelja, naročito onih sklonih selefističkim idejama.

⁸¹ Vidi sadržaj svakoga od četiri toma, u izdanju: Muhyī ad-Dīn Ibn al-‘Arabī, *Al-Futūḥāt al-Makkiyya fī Ma‘rifā al-Asrār al-Mālikiyya wa al-Malakiyya*, Bejrut, Dār Ihyā’ at-Turāṭ al-‘Arabī, 1998.

⁸² Vidi: Ibn al-‘Arabī, *Fusūs al-Hikam*, Bejrut, Dār al-Kitāb al-‘Arabī, 2002., str. 47., 48.

3.2. Derviški red kaderija

Bilo bi neshvatljivo govoriti o 'Abd al-Qādiru a ne osvrnuti se na derviški red kojega je osnovao, a koji se nakon njegove smrti počeo zvati po njegovome imenu – qādarī, odnosno u tradicionalnom izgovoru kod nas "kâderi", "kaderijski", mada se u posljednje vrijeme može čuti i izgovor bliži arapskom izvorniku "kâdiri", "kadirijski".

Zahvaljujući brojnim predajama koje posjedujemo o njegovome životu iz perioda nakon dolaska u grad, možemo tačno ustvrditi da je Ġaylānī još za svoga života ustanovio metod rada svoga reda (*usūl*) i da je, shodno tome metodi, obavljao duhovno upućivanje (*iršād*) i savjetovanje.⁸³ Kako analiza metodologije rada svakoga derviškog reda zahtijeva mnogo više prostora, kratko ćemo iznijeti osnovne karakteristike kaderijskog derviškog reda, pozivajući se na poznatoga bosanskohercegovačkog mutesavvifa prošloga stoljeća Fejzulaha Hadžibajrića, te ćemo navesti dvanaest principa reda kako ih je autor As-Sāmarrā'ī istakao, pozivajući se na Ġaylānijevo djelo "Al-Ġunya".

Pozivajući se na "Tursku enciklopediju islama", Hadžibajrić ističe da je 'Abd al-Qādir svoj derviški red ustanovio na ehli-sunnijskom pravcu, sufijskom načinu tefsira, ulaganju truda u "zatvaranje džehenemskih vrata", a "otvaranje dženetkih vrata", oplemenjivanju duše i njegovanju stanja ljubavi u njoj, privremenom povlačenju u osamu (*halwa*) a potom povratku u život i preuzimanju "zadataka života", dijeljenju i pomaganju drugima, što treba imati veći prioritet i od brige o vlastitoj porodici, napućivanju drugih ljudi (*iršād*), poniznome ponašanju i negovorenju o sebi, te okretanju cijelog svoga bića prema Uzvišenom Allahu, a okretanju od ovoga svijeta.⁸⁴

S druge strane, pored ovih općih, spomenuti As-Sāmarrā'ī ističe i deset konkretnih principa djelovanja derviškoga reda kaderija.⁸⁵ Nabrojat ćemo ih. To su:

⁸³ Vidi, naprimjer: Aš-Šaṭanūfī, *Bahġa al-Asrār*, str. 204.

⁸⁴ Vidi: Fejzulah Hadžibajrić, *Pisana riječ o hazreti Abdulkadiru Gejlaniji sa kratkom biografijom*, str. 2.

⁸⁵ Yūnus as-Sāmarrā'ī, *Aš-Šayḥ 'Abd al-Qādir al-Ġaylānī*, str. 21., 22.

- da se pripadnik reda nikada ne zaklinje dragim Bogom, niti istinito niti lažno, niti namjerno niti nehوتيčno
- da se pripadnik reda kloni laganja, bilo u šali bilo u ozbiljnom govoru
- da se pripadnik reda kloni davanja obećanja a potom kršenja istoga mada je u mogućnosti ispuniti obećanje
- da pripadnik reda ne muči bilo koje stvorenje i da ne uznemirava bilo koje stvorenje, bez obzira na to bilo to stvorenje mnogo manje od njega
- da pripadnik reda ne proklinje nikoga, makar mu taj neko nanio nepravdu
- da pripadnik nikome od muslimana ne poriče pripadnost islamu, proglašavajući ga idolopoklonikom, nevjernikom ili licemjerom
- da se pripadnik reda kloni gledanja i trošenja duhovne energije na grijeh, bilo vanjštinom bilo nutrinom
- da pripadnik reda ne traži ništa ni od koga, bilo to malo ili veliko
- da pripadnik reda ne hlepi za bilo čim što se nalazi kod ljudi, da ne pati ni za čim što neko posjeduje
- da pripadnik reda uvijek bude ponizan.

Navest ćemo još da su na našim prostorima prisutni slijedeći ogranci (kôlovi) kaderijskog derviškog reda:

- rezâkîjski, veže se za hazreti ‘Abd ar-Razzâqa al-Hamawîja iz grada Hame u Siriji; u Bosni i Hercegovini glavna tekija ovoga kôla je Silahdar Mustafa-pašina ili Hadži Sinanova u Sarajevu, a centar rezâkîjskog ogranka je u Mitrovici, na Kosovu;
- zindžirlijski, prisutan je uglavnom na Kosovu, a tekiju u Prizrenu sada predvodi šejh Horosani;
- ešrefijski; ovaj ogranak spominje Fejzulah Hadžibajrić;⁸⁶
- džemat kojega je predvodio rahmetli Zakir efendija Bektić, ali o kojemu nismo uspjeli dobiti više informacija od pripadnika tog reda; iz drugih izvora smo saznali da se rahmetli Zakir-efendija

⁸⁶ Vidi: Fejzulah Hadžibajrić, *Pisana riječ o hazreti Abdulkadiru Gejlaniji sa kratkom biografijom*, str. 3.

vezao za rahmetli Mehmeda-efendiju Kelerdžića, koji je obavljao zikir po kaderijskom usulu u svojoj kući;

Zanimljivo je još istaći da smo od hafiza Mehmeda Karahodžića, kasnije i od Midhata efendije Čelebića, saznali da su kaderijski-rezâkîjski šejhovi Kadri efendija Mitrovići, iz Mitrovice, i hadži hafiz Fahri efendija Iljazi, iz Đakovice, dolazili često u posjetu albanskoj porodici Jahe, koji su stanovali na Vratniku, i tu bi obavljali zikir, te u još jednu kuću na Hridu, gdje su, također, obavljali zikir.⁸⁷

Zaključak

Premda su ličnost i djelo velikog mislioca ‘Abd al-Qādira al-Ġaylānija prisutni na našim prostorima još od službenog prisustva sljedbenika posljednje Božije objave Kur’ana, o njemu do sada nismo imali kritički izrađenu monografiju. S druge strane, ono što raduje jeste veliki broj pripadnika reda kaderija te znatan broj prevedenih Ġaylānijevih radova na bosanski jezik.

Jedna od osnovnih karakteristika ‘Abd al-Qādira je relativno mali broj napisanih radova, ali nemjerljiv doprinos islamsko-tesavvufskoj misli i

⁸⁷ Mada se ne zna pouzdano, moguće je da je otac sada živih sinova iz porodice Jahe bio kaderija. Hadži Midhat efendija Čelebić rekao nam je da je čuo od jednoga čovjeka koji je i danas živ, a tada je bio dječak, slijedeće: “Godine 1939. za vrijeme jedne od svojih posjeta porodici Jahe, nakon zikra, šejh hafiz Fahri-efendija je upitan: ‘Je li to hoćeš tekiju ovdje’, na šta je prokomentirao: ‘Nije vakat sada, dolaze teška vremena ali će doći vrijeme.’” Na mjestu te kuće nedavno je podignuta nakšibendijska tekija čiji je starješina Midhat efendija Čelebić, a za vrijeme gradnje sadašnji članovi porodice Jahe plakali su od sreće. Naš prijatelj Mirza Nikšić je imao priliku ulaziti u tu kuću prije negoli je srušena i vidio je fotografiju jednog šejha kojeg tada nije prepoznao, a za koju su mu ukućani koji su ga ugostili rekli da su je zatekli kada su ušli u kući, nisu znali ko je već samo da je slika jednog derviša s Kosova. Mirzina supruga Sabina sjeća se da je osoba na slici imala bradu. Ukućani nisu pomjerali tu sliku otkako su ušli u kuću, a čitav rat nije “ništa u kuću udarilo” te su osjećali da je ne treba pomjerati. Stajala je u uglu bosanske sobe s tradicionalnim niskim stropovima, sjeveroistočno, naslonjena na gredu i uokvirena. Fotografija je bila crno-bijela, nije bila zakucana na zid već jednostavno naslonjena. Najvjerojatnije je to bila fotografija rahmetli šejha Kadri-efendije. Razgovor s hafizom Mehmedom Karahodžićem i Midhatom efendijom Čelebićem vođen je telefonski, 15. maja 2009. godine.

praksi. To, zasigurno, može zbuniti istraživače iz oblasti tesavvufa koji nisu posebno zainteresirani za tarikatske studije jer je nekada, izvan konteksta Ğaylānījevoga života i djela, u pojedinim njegovim predavanjima zaista teško prepoznati da je riječ, prije svega, o sufiji. To sâmo po sebi jeste dovoljan izazov za konstantno vraćanje na njegova djela. ■

Samir Beglerović

‘Abd al-Qādir al-Ğaylānī: The Man Who Made the Angel of Death Cry

Summary

From the very beginning of the formal arrival of the followers of the last Divine Message – the Qur’an, to this territory, the dervish order of Qadiri (qādirī) has been here too. Thanks to that, the personality of the founder of this, the oldest dervish order, ‘Abd al-Qādir al-Ğaylānī, has been present and known to our ancestors as well as the modern generations. Still, there has been no major analytical study and it was thus natural to prepare a comprehensive monograph about this great Islamic scholar, though first and foremost a scholar of tasawwuf. A year ago, a doctoral thesis was defended at the School of Islamic Studies of the University of Sarajevo, mentored by Professor Adnan Silajdžić, on the life, work and thought of ‘Abd al-Qādir al-Ğaylānī and the Qadiri order which he founded. This dissertation was the basis of this short study.